

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/350530545>

DOĞU TÜRKİSTAN'IN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Presentation · June 2015

CITATIONS
0

READS
1,493

4 authors, including:

Aynur Erdoğan Coşkun
Istanbul University

39 PUBLICATIONS 43 CITATIONS

SEE PROFILE

> DÜBAM
DUNYA BÜLTENİ ARAŞTIRMA MASASI

DOĞU TÜRKİSTAN'IN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Moderatör: Aynur ERDOĞAN

DÜBAM

DOĞU TÜRKİSTAN'IN DÜNÜ ve BUGÜNÜ

Konuşmacılar
Hamit Göktürk
Erkin Ekrem
Ali Ahmetbeyoğlu

Genel Yayın Yönetmeni
Akif Emre

DÜBAM Yayınları
Küresel İletişim Merkezi
Barbaros Bulvarı, Balmumcu / Beşiktaş
Tel: (0212) 274 80 21 – 274 80 22
www.dunyabulteni.net/dubam

dübam

DOĞU TÜRKiSTAN'IN DÜNÜ ve BUGÜNÜ (SUNUŐ)

Doğu Türkistan neredeyse tamamen çıkıyor lüğatimizden. Ancak Türklerin yaşadığı bölgeyi ifade etmek için kullanılan Türkistan'ın Çin nüfuzunda kalan bölgesinin adı olan “Doğu Türkistan” isimlendirmesi Uygur Türklerinin hak mücadelesinin mekânsal karşılığı.

Bölgenin ismine uygulanan medya karartması, Uygurların maruz kaldığı Çin uygulamaları için de geçerli. Doğu Türkistan otonom bölge olmasına rağmen Uygurlar siyasi ve ekonomik haklarından mahrum bırakılıyorlar. Çin'in Müslüman Uyguları sindirme politikaları onların dilleri, dinleri ve kültürel varlıklarına yönelik tehdit oluşturuyor.

Bu ayki yuvarlak masa toplantımızda Doğu Türkistan'ın içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal koşullarına ayna tutmaya çalıştık. Bununla birlikte Uygurların siyasi tarihleri ve kültür tarihlerinin yanı sıra uluslararası ilişkilerin yansımalarını ve Uygur diasporasının hak mücadelesindeki etkinliğini masaya yatırdık.

Farklı alanlardan üç önemli konuğumuz Doğu Türkistan'ın dününü ve bugününü çeşitli boyutlarıyla değerlendirdi: Hamit Göktürk (yazar ve aktivist), Doç. Dr. Erkin Ekrem (Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi) ve Yrd. Doç. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu (İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi).

Toplantı kayıtlarının araştırmacılara Doğu Türkistan'a dair doyurucu bilgi sunmasının yanı sıra Uygur meselesinin gündeme gelmesine de katkıda bulunmasını temenni ediyoruz.

DÜBAM

dübam

DOĞU TÜRKİSTAN'IN DÜNÜ ve BUGÜNÜ

Aynur Erdoğan: Bugün gündemimizden fazlasıyla uzak kalan Doğu Türkistan'ı konuşacağız. Lügatımızdan çıkmak üzere olan bir kelime; Türkistan. Batı Türkistan'da, Kazakistan'dan Fars sınırına kadar olan bölgede, ulus devletler olarak Türk Cumhuriyetleri kurulmuş olsa da Doğu Türkistan'daki Uygurların varlığı, onların siyasi hakları çok gündemimize girmiyor. Doğu Türkistan isimlendirilmesi bile gündemimizden yavaş yavaş çıkmaya başladı. Bugün Uygurların Çin işgali altında yaşadıkları deneyimi, orada maruz kaldıkları hak ihlallerini masaya yatıracağız. Konuklarımız: Doç. Dr. Erkin Ekrem, Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi; Yrd. Doç. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi ve Hamit Göktürk, Uygur kökenli ve uzun yıllardır Uygur haklarını savunan bir aktivist. Bugün Orta Asya'nın kanayan yarasını bu üç önemli konuğumuzla konuşacağız.

Erkin hocam, Doğu Türkistan neresidir, Uygurlar kimdir? Bize oranın demografik ve coğrafi yapısından bahseder misiniz?

Erkin Ekrem: Bugünkü Çin Setti'nin batısından itibaren Hazar'a kadarki bölgeye tarihte Türkistan denirdi. Tabi bu kelimeye esneklik var, bazen geniş bazen daralıyor. Tarihsel, kültürel ve siyasal olarak değişik düzeyde bakıldığı zamanlar olmuştur. Yaklaşık olarak 8. yüzyıldan bu yana Türkistan ismi mevcuttur. Bazı araştırmacılar bunu bazı tarihi belgelere dayandırarak 6. yüzyıla kadar dayandırıyorlar. O belgelerde de Türkistan adı geçiyor. Fakat en azından Göktürklerle birlikte 6. yüzyıldan bu yana Türklerin yaşadıkları bir bölge anlamında kullanılıyor. Fakat doğu ile batının ayrımı takriben 1884 tarihidir. 1884'te Türkmenistan Rusların işgaliyle birlikte en son düşecek Türk devletidir. Orta Asya'da Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan ve neticede Türkmenistan 1884'te düşecek ve bu kısmı yani Türkistan'ın batı kısmını tamamen Rus işgal etmiş oldu. Doğu Türkistan'da ise 1884'te ilk defa burada Çinlilerin işgal edip kendi idare bölgesine dönüştürme tarihi yine 1884'tür. Şinçan adı yine bu tarihten itibaren resmileşiyor.

Erdoğan: Doğu-Batı ayrımı Rus ve Çin nüfuzundan mı kaynaklanıyor?

Ekrem: Evet, Rus ve Çini'in burayı işgal etmesiyle, paylaşmasıyla doğu ve batı Türkistan olarak anılmaya başlanıyor. Zaman zaman bazı tarihçiler Rus Türkistan'ı ve Çin Türkistan'ı diye de ifade eder. Ancak 1933 tarihinde Doğu Türkistan'da bir cumhuriyetin kuruluşuyla birlikte, adının da Doğu Türkistan Cumhuriyeti olması ile birlikte bu Doğu Türkistan ismi artık coğrafi değil de siyasi anlam kazanmış oluyor. O tarihten bugüne kadar Doğu Türkistan ismi hem

1947'deki nüfus sayımı %87'sinin Uygur olduğunu gösteriyor. Ama Çinliler ve Uygurlar Doğu Türkistan ile Uygur sorununu bir olarak görüyor. Çünkü Uygurlar bu davayı üstlendiği için, Uygur sorunu ile Doğu Türkistan sorunu iç içe girmiştir.

coğrafi hem siyasi anlam taşımaktadır. Doğu Türkistanlıların davasını esasen Uygurlar yürüttüğü için, ana unsur onlar olduğu için, Uygurlarla Doğu Türkistan ismi de özdeşleşmiş oldu. Halbuki Uygur sorunu ile Doğu Türkistan sorunu farklı. Uygur sorunu insan hakları ve hak ihlalleri sorunudur. Bu nedenle Batı dünyası olsun, Türkiye olsun Uygur sorunu diye biliyor insani sorun. Doğu Türkistan sorunu dediğiniz zaman ise o coğrafi bir sorun, vatan, toprak sorunudur.

Erdoğan: Doğu Türkistan dediğimiz bölgenin nüfusu Uygurlardan mı oluşuyor?

Ekrem: Esasen Uygurlardan oluşuyor. Özellikle 1947'deki nüfus sayımı %87'sinin Uygur olduğunu gösteriyor. Ama Çinliler ve Uygurlar Doğu Türkistan ile Uygur sorununu bir olarak görüyor. Çünkü Uygurlar bu davayı üstlendiği için, Uygur sorunu ile Doğu Türkistan sorunu iç içe girmiştir. Çinliler de böyle görüyor. Bu nedenle özellikle Türkiye, Uygurlar güzel yaşarsa, iyi yaşarsa biz de seviniriz, hatta ikili ilişkilerde de rahat ederiz dediği zaman, Çinlilerin algısı şöyle; bunlar Doğu Türkistan davasını destekliyor, o davayı himaye ediyor şeklinde algılıyor.

Erdoğan: İkili ilişkilerde bu yüzden bir sorun haline geliyor?

Ekrem: Tabii, bu bir akademik sorun. Siyasal olarak bu bir sorun değil. Çünkü iki sorun iç içe girmiş vaziyette. Doğu Türkistan'ın bugün Çin'de on iki komşusu var. Sırf Doğu Türkistan 8 devlet ile komşu. Çin toprağının 6/1'ini oluşturuyor. Dolayısıyla fevkalade geniş ve Çin için de önemli olan bir bölge. Yer altı ve yerüstü zenginliklerle birlikte Çin'in bir çok sanayi ve ekonomik hammadde kaynaklarını barındırıyor. Örneğin pamuk Çin'in en önemli birincil ürünü Doğu

Türkistan'da yetişiyor. Doğalgaz ve petrol rezervi olarak da Çin'in en azından 1/3'ü Doğu Türkistan'da bulunuyor. Bunların dışında altın, kömür, uranyum.. bunların hepsi bu bölgede bulunuyor. Bu anlamda Doğu Türkistan, Çin'in ileride büyümesi, genişlemesi ve bugün bildiğimiz hegemonya gücünü oluşturmak istiyorsa Doğu Türkistansız olmuyor. Bunun bir başka önemi daha var; jeopolitik anlamda. Biraz önce söylediğim 8 devlet ile komşu; Rusya, Moğolistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan, Hindistan ve Tibet. Bunlar ile komşu. Dolayısıyla jeopolitik anlamda da oldukça karışık bir bölge. Doğu Türkistan için de öyle, Çin için de öyle. Bunun batı komşularının hemen hemen hepsi Türklerden oluşuyor. Afganistan'ın kuzeyinden itibaren ta Türkiye'ye kadar bu hatta hep Türkler bulunuyor. Dolayısıyla Doğu Türkistan bugünkü Türk dünyasının en doğudaki topraklarından biridir. Tabi Kafkasya kısmını sayma.. İslam dünyasında da en doğudaki toprakları oluşturuyor. Bu anlamda Müslümanlar için ve Türkler için de önem kazanmış oluyor bu coğrafya, Çin'in olduğu kadar.

Ama Çin'in bu bölgede yürüttüğü siyaset ve orada yürütülen baskıdan dolayı ortaya bir takım olaylar çıkıyor. Çinliler olayı tersten düşünüyor. Bunlar olay çıkarıyor biz bastırıyoruz diyorlar. Halbuki bunların yürüttükleri siyasetten dolayı olaylar çıkıyor. Onun için bizim teşkilattakiler orada olup bitenleri anlatmaya

çaba gösteriyor. Ama herkesin farkında, bu Doğu Türkistan dediğimiz bu alan Çin için önem arz ediyor. Örneğin demin ifade ettiğim gibi jeopolitik anlamda, jeostratejik anlamda da şunu düşünebiliriz; Doğu Türkistan'ın kuzeyinde Altay Dağları, karşısında Pamir Dağı ve bunun doğusunda uzanan Tanrı Dağı vardır.

Erdoğan: Çin ile Rusya arasındaki doğal sınırı oluşturuyor?

Ekrem: Tabi tabi, Batıda bir Pamir Dağı var bu dağ batı ile ayırtmış oluyor, ama geçitler var. Sonra güneyde Kızıl Dağı var. Çin açısından doğal korunaklı dağlardır. Sen geçidi sıkı tuttu mu o tarafa gelebilecek kimse yok. Bugün yabancı bir güç Doğu Türkistan'da etki sağladığı zaman

Çin toprağının 6/1'ini oluşturuyor. Dolayısıyla fevkalade geniş ve Çin için de önemli olan bir bölge. Yer altı ve yerüstü zenginliklerle birlikte Çin'in bir çok sanayi ve ekonomik hammadde kaynaklarını barındırıyor.

Çine doğru o kadar stratejik bir denetim yapabilir ki, Çin'i hemen tehdit edebilir. O anlamda Çin orasının önemli olduğunu söyler. Doğu Türkistan'ın Çin tarafından ikinci kez işgal edildiği dönemde 1877'de, orayı işgal eden komutanın bir ifadesi var; Doğu Türkistan neden önemli, çünkü Moğolistan önemli, Moğolistan neden önemli, çünkü Pekin önemli. Bunun anlamı şu; Pekin'i koruyabilmemiz için Moğolistan'a ihtiyacımız var, Moğolistan'ı koruyabilmemiz için ise Doğu Türkistan'a ihtiyacımız var. Burayı koruyamadığımız zaman da Çin, onun kendi tabiriyle; Pekin'de oturan imparator rahat uyuyabilecek bir gece bulamaz. Yani bunları kaybettiği zaman...

Aynı bir kol gibi düşünün, kol kırıldığı zaman nasıl vücudu koruyamazsa, bu coğrafyalar da Çin için aynı önemdedir. Hindistan'da İngilizler var, yukarıda Ruslar vardır. Bunlar dönemin en büyük güçleri.

Erdoğan: Tarih boyunca da Ruslarla bir çekişme alanı olagelmiş?

Ekrem: Tabi. En çok Ruslar etki sağladı. Örneğin 1943 yılında Doğu Türkistan Cumhuriyetinin yıkılışında da Rus parmağı vardır. 1944'te kurulan cumhuriyette de yine Rus parmağı var.

Erdoğan: Hocam, demografik yapıya gelecek olursak, 1947'de %87 Uygur'dan bahsettiniz, şu anda nüfus yapısının durumu nedir?

Ekrem: Şu anda yaklaşık %47 Çin'in verdiği resmi rakama göre. Çinli nüfus %41. Çinli nüfus ile Uygur nüfusu hemen hemen eşit konumda şu anda.

Erdoğan: Peki, bunlar Müslüman Çinliler mi?

Ekrem: Çoğu Müslüman olmayan Çinliler, çünkü buraya bilinçli olarak bölgenin demografik yapısını değiştirmek için bir politikası var. Örneğin 1949'da Doğu Türkistan'daki Çinli nüfusu %6, bugün %41 bu rakamlardan da çok güzel anlaşılıyor. Bir de Doğu Türkistan'da büyük bir çöl var. Dünyanın üçüncü büyük çölü. Sonra bir de Tanrı Dağı var, ekim yapabilecek arazi çok az. Ha petrol var, doğalgaz var, altın var vs. ama sulanabilecek ekim yeri az. Bu kadar nüfusu da barındıramıyor. Bütün bunlara rağmen Çinliler zorla bu bölgeye nüfus taşıdığına göre, bu tamamen bir siyasi manevra.

Erdoğan: Bir iskan politikası uyguluyor?

Ekrem: Tabi, tabi. Bölge Çin için önemli olduğu için, bölgenin nüfus yapısını değiştirmek istiyor. Gerek dini inanç, gerekse kültür ve yaşam tarzı olarak tam bir tahrip, hepsini yok etmek istiyor. Çinlileri yerleştirecek, sonra burası Çinlileşecek. Sonra burası tamamen bizim olacak anlamına geliyor. Çin şu anda bunu yapmaya çalışıyor.

Erdoğan: Ali hocam, Uygurlar şu anda işgal altında. Ama tarihte hep böyle işgal altında mıydılar, Uygurların bir siyasi birlikleri olmuş muydu?

Ali Ahmetbeyoğlu: Şimdi tarih dediğimiz olgu geçmişte bugünü görebilmekse, bugün Doğu Türkistan meselesini tartışıyor isek, aslında tarihin her döneminde bir Doğu Türkistan meselesi vardır. Tarihin öznesi olduğunuz zaman Çin'in açısından bir doğu Türkistan meselesi vardır, işgal altına girdikten sonra, bağımsızlığını, hakimiyetini kaybettikten sonra, Türkler açısından bir Doğu Türkistan meselesi vardır. Bu yüzden, tarihin ilk döneminden itibaren bugüne gelen silsilede Doğu Türkistan hadisesini veya Doğu Türkistan Türklüğünü ele alırken tarih-coğrafya-insan bağlamında ele almak lazımdır. Tarihi dönemde ilk dönemden, İskitlerden itibaren Türklere yurtluk yapan bir yerdir. Doğu Türkistan coğrafyası tarihte ilk Türk devleti olarak bilinen Hunlardan itibaren birçok devletin kurulduğu sahadır. Nitekim Uygurlar, Hun ve Göktürklerin unsurlarından birini oluştururken Göktürklerin yıkılışından sonra müstakil Uygur kağanlığını kurmuşlardır. 840 yılında Kırgızların Uygur başkentine girerek Uygur kağanlığına son vermelerinin üzerine bir kısmı Kansu bölgesine, bir kısmı ise Turfan ve Kaşgar bölgesine giderek Cengiz dönemine kadar sürecek devletler kurmuşlardır. Ayrıca Türk ve İslam tarihinde Karahanlı Devletinin kurucuları da Karluk Türkleriyle beraber Uygurlar olmuştur. Yine Doğu Türkistan'da 846'dan 1218'e kadar

Kara Hoca Uygur Hanlığı hüküm sürmüştür. Müstakil Saidiye Uygur Devleti adını da belirtmek gerekir. Doğu Türkistan'da bağımsızlık dönemi 1759'a kadar devam etmiştir. Akabinde Yakup Beg bağımsız Kaşkar Devletini vücuda getirmiştir ki Mançuların 1884'de işgaliyle birlikte Doğu Türkistan tarihinde ayrı bir sayfa açılmıştır. Bunların ötesinde bir şey var; Doğu Türkistan'da insanlar devlet kurarken Anadolu'ya kadar etkisini sürdürecektir olan bir tefekkür dünyasını, bir medeniyet dünyasının inşasının değerlerini de ortaya koyar. Doğu Türkistan

Selçuklu ile birlikte Anadolu'da İslam ile şereflendikten sonra nasıl bir tekamül ve zihniyet gelişimi olduysa ve bu zihniyet, bu değerler bir medeniyet inşasına vesile/sebeptir olduysa Doğu Türkistan'da da, diğer Türk topluluklarında olmayan bir medeniyet inşa etme yönü vardır.

Türk tarihinde sadece devlet kurulan bir coğrafya değildir, medeniyet inşa edilen bir coğrafyadır. Selçuklu ile birlikte Anadolu'da İslam ile şereflendikten sonra nasıl bir tekamül ve zihniyet gelişimi olduysa ve bu zihniyet, bu değerler bir medeniyet inşasına vesile/sebeptir olduysa Doğu Türkistan'da da, diğer Türk topluluklarında olmayan bir medeniyet inşa etme yönü vardır. Tarihin bir döneminde de böyledir daha sonraki döneminde de böyledir. Onun için Doğu Türkistan klasik devlet kurulmayıkılmadan öte bir anlam ifade eder. Bizim tefekkür dünyamızın üretim kaynaklarından birisidir. Bugün Özbekistan'a bakın, Kazakistan'a bakın, oradan silsile olarak İstanbul'un fethine kadar gelen noktaya bakın. Ve Türkistan bölgesinde Timur gibi bir dehayı ortaya çıkaran değerlere, tarihi olguya bakın; bunun kaynaklarından birisi Doğu Türkistan'dır.

Erdoğan: *Osmanlı döneminde bile sanatlara yansıyan bir Doğu Türkistan etkisi var?*

Ahmetbeyoğlu: Kesinlikle, Her şeyden önce Doğu Türkistan Dede Korkut Masallarını, Oğuz Kağan Destanını oluşturan tefekkürün doğduğu coğrafyadır. Divan-ı Lugat'it Türk, Kutatgu Bilig, Ata Betül Hakayık'ın vücuda getirildiği coğrafyadır. Bunun yanında daha önceki dönemde Budizm ve Manihaizm'in etkisiyle resim başta olmak üzere bir takım sanat dallarının etkili ve hâkim bir şekilde etkili olarak görüldüğü coğrafyadır. Bu nedenle minyatür sanatı ki bunlarda özellikle Uygur prens ve prensesleri canlandırılmıştır, cini sanatı, ebru, tezhip gibi sanatların kökeni Uygurlara kadar uzanmakta ve İran coğrafyası üzerinden Selçuklulara Osmanlılara kadar uzanmaktadır. Burada bugüne kadar yaşayan

halı motiflerini ve kubbedeki Uygur tesirini de göz önünde bulundurmak gerekir. Şunu da dile getirmek gerekir ki, Fatih Sultan Mehmed Uygur Türkçesi ile şiirler yazmıştır. Ayrıca bugün olduğu gibi dün de diğer Türk topluluklarına nazaran Uygurlarda sanat ve sanatçı ön planda olmuş, aydını entelektüeli eksik olmamıştır. Tarihin büyük devletlerinden birini vücuda getiren Cengiz Hanın da bürokrasisini ve sanat erbabını Uygurların oluşturduğunu da bu babda göz önünde bulundurmak gerekir. Kimliğini, dilini, bütün toplum mühendisliklerine karşı koruyabilen, kendi entelektüelini, aydınını vs. yetiştirebilen, çıkartabilen bir toplumdur.

Erdoğan: Orada bazı hanlıklar vardı, 19. Yüzyılda Rus işgali yaşandı, Çin işgali ne zaman gerçekleşti?

Ahmetbeyoğlu: Rus işgali çok kısa. Batı Türkistan'ı işgal eden Rusya için Doğu Türkistan'da elbette hedef tahtası idi. Doğu Türkistan'ın bir bölümüne Rus orduları girmiş olsa da hem Çin'in durumu hem de işgal ettikleri topraklardaki Türkler ile Doğu Türkistan Türklerinin bir araya gelmesi çeşitli endişelere yol açtığından bir nevi Doğu Türkistan'ı Çinlilere bırakmışlardır. Hatta Yakup Beg Devletini Osmanlı İngiltere ile birlikte tanımış olmalarına rağmen kısa sürede Yakup Beg'in kendi kontrollerine girmeyeceğini görüp Mançu istilasına göz yummuşlardır.

Erdoğan: Ama bazı direnişlere sebep oluyor ve bir devlet kurma deneyimi var, o dönemden bahsedebilir misiniz?

Ahmetbeyoğlu: Özel ifade ile Mançuların genel söylendiği üzere Çinlilerin 1750'den sonra Doğu Türkistan'a girmesiyle birlikte aslında bu coğrafyada isyanlarda hiç eksik olmamıştır. Bunlar arasında Küçük-Büyük Hocalar isyanı, Üçturfan isyanı, Ziyavdin Hoca isyanı, Yusuf Hoca isyanı, Yedi Hoca isyanı, Velihan Töre isyanı yani Kuçarda, Hoten de, Yarkent'te İli 'de hülasa her köşede istilaya karşı ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Ve daha sonra Erkin hocanın bahsettiği istiklal mücadeleleri. Şarki Türkistan Cumhuriyetinin kuruluşu ve 1949'da kızıl Çin'in işgali, bugüne uzanan isyanlar, teslim olmama ruhu devam etmekte. Aslında tarihin büyük bir kısmında kendi öz yurdunda bağımsız olarak yaşamıştır Doğu Türkistan.

Fatih Sultan Mehmed Uygur Türkçesi ile şiirler yazmıştır. Ayrıca bugün olduğu gibi dün de diğer Türk topluluklarına nazaran Uygurlarda sanat ve sanatçı ön planda olmuş, aydını entelektüeli eksik olmamıştır.

Erdoğan: 19. yüzyıl emperyal dönemde Çin'in işgaline giriyor. Oradaki özel deneyime girecek olursak, Çin işgalinden sonra Uygurlar ne tür direnişlerde bulundular, kendilerini nasıl korudular?

Hamit Göktürk: Çin işgali öncesinden başlayacak olursak, işgalin başladığı 1949 yılından önce Doğu Türkistan'da 1944 yılında kurulan Gulca şehri merkezli bir Doğu Türkistan Cumhuriyeti var. Erkin hocanın bahsettiği gibi Rusların yardımıyla kurulan mevcut bir devlet var burada. Bu devletin 20 bin kişilik milli ordusu var. Rus silahlarıyla donatılmış, ay yıldızlı bayrağı var. Yani bir devlet için gerekli bütün argümanları taşıyan bir devlet mevcut. Fakat bu devletin de öncesine bakacak olursak, ikinci dünya harbi bittikten sonra batılı devletler ile Sovyetlerin ve Çin'in katıldığı ve Kırım'da gerçekleştirilen Yalta konferansında Doğu Türkistan'ın kaderi çizildi. Burada Doğu Türkistan'da müstakil bir Türk devletinin kurulmasını Batı da istemiyordu. Rusya zaten istemiyordu. Gene de istemiyorlar, bugün de Rusya'nın Doğu Türkistan meselesine yönelik olumsuz tutumu devam ediyor. Şimdi Yalta Konferansından önce Sovyetlerin güdümündeki Moğolistan'ın bağımsızlığını Çin kabul etmiyor ve tanımıyordu Çinliler. Galip devletler Çin'in Moğolistan Cumhuriyetinin bağımsızlığını tanınması karşılığında Doğu Türkistan toprakları Çin'e bırakıldı. Yani esas ihanet Yalta Konferansında gerçekleşti. Doğu Türkistan Cumhuriyetinin milli ordusu üç vilayeti Tanrı Dağlarının kuzeyindeki bölgeleri tamamen Çin istilacılarından kurtardı. Orada resmi bir devlet var, Ülkenin hemen yarısı bu Cumhuriyetin kontrol ve idaresi altında idi. Fakat Doğu Türkistan milli ordusu Urumçi ve Güney Türkistan'ı kurtarmak için bugün Aksu'nun üzerindeki Muztağata (Buzdağ Ata) zirvesinde bulunan geçitleri kullanarak Tarım bölgesini İşgalden kurtarmak için ileri harekate başladı ve Aksu'ya kadara olan bölgeyi kurtardı.2003'de Mekke'de vefat eden ve bu savaflara bizzat katılan merhum Mücahidimiz Berat Hacı'dan bu ileri hareketin ayrıntılarını bizzat dinlemiştim.kendisine rahmat ve mağfiret niyaz ediyorum. O milli ordunun askeriydi kendisi. Mustagata tepesinden atları katırları organlarla bağlayıp aşırıp indirmişler. Ve Aksu'ya kadar gelmişler. Diğer yandan Rusların da göz yummasıyla yine Doğu Türkistan asıllı Kırgız Türkü olan General Sugunbayev Tacikistan sınırından Taşkurga'a geçerek kendi memleketi olan bugün Kaşgar'a bağlı Aktuğ ilçesi üzerinden Yarkent'e kadar olan bölgeleri düşmandan temizliyor.Bu Generalımız Rusya'da harpokulunu bitiriyor ve ikinci dünya harbinde Berlin kuşatmasına akatılan ve madalyalar alan bir kahraman,en ve Belhin kurtarılmasında büyük yararlılıklar gösteren bir kahraman.Bunları rah-

metli babam anlatırdı. Ve bu harekate dağ inkılabı diyorlar. Yani Doğu Türkistan Milli ordusu böyle başarılı ileri hareketler yaparken, Yalta Konferansında Doğu Türkistan Çin egemenliğine, Çin'in nüfuz bölgesine bırakılınca Rusların büyük baskısıyla ve hatta fiili müdahalesi ile bu ordu geri çekiliyor. Başkent Urumçi'yi kurtarmak için harekatta bulunan Milli ordu Manas Irmağı kıyılarında durduruluyor. Daha sonra Mao liderliğinde Çin Halk Cumhuriyeti kurulduktan sonra cumhurbaşkanı Ahmetcan Kasımi ve hükümet üyelerinden onbir kişi Pekin'de yapılacak olan Çin Halk Cumhuriyetinin kuruluş törenlerinde katılmaları için Ruslar Almatı'ya götürüyorlar ve bir süre sonra Ağustos'un sonlarında Almatı'da bir uçak kazasında öldü şeklinde bir haber çıkıyor. Ve bunların yanmış cesetlerini getirip Gulca'da defnediyorlar.

Bu Cumhuriyeti kuranlardan ve bir din alimi olan ve daha sonraki savaşlarda mareşal rütbesine kadar yükselen Alihan Töre var. Cumhurbaşkanı Alihan Töre, 1946'da yani cumhuriyetin kuruluşundan hemen hemen bir sene sonra KGB ajanları tarafından kaçırılıyor ailesiyle birlikte. Ve 1986 yılında da Taşkent'te vefat etti. Yani Doğu Türkistan'da gördüğümüz gibi böyle bir devlet mevcut iken, Çin, Rus ve batılı ülkelerin buradaki müstakil, bağımsız bir Doğu Türkistan devletinin varlığının kendileri-

nin güvenlikleri açısından tehdit olarak görmüşlerdir. Bu durum 19. Yüzyılda da aynı idi. Yakup Han Bey Bedevlet çok ileri görüşlü bir devlet adamı. Yakuphan Devleti 1863'te kurulduktan sonra ilk iş olarak Osmanlı Devleti'ne kendi yeğeni olan Seyit Yakuphan Töre'yi zamanın halifesi ve Osmanlı Padişahı Abdülaziz'in yanına fevkalade özel elçi olarak gönderiyor. Doğu Türkistan Devletinin Osmanlı İmparatorluğuna biat ettiğini, sultan Abdülaziz Han adına Doğu Türkistan'da hutbe okunduğunu ve para bastırıldığını bildiren bir biat mektubu gönderiyor. Osmanlı Devletinin çok sıkıntılı bir dönemi olmasına rağmen bunu memnuniyetle kabul ediyor ve miralay Kazım Bey komutasında muvazzaf ve emekli subaylardan meydana gelen 16 kişilik bir askeri yardım heyetini Doğu Türkistana gönderiyor. Hindistan yolu üzerinden. Bugün İngiliz işgali altında olan Pakistan üzerinden Doğu Türkistan'a ulaşıyorlar ve bu elçiler 101 pare top atışıyla karşılanıyor. Yani Osmanlı'ya bağlılığı hocanın da bahsettiği gibi Doğu Türkistan sadece coğrafi bir bölge değil, her şeyi ile Türk dünyasının önemli bir parçasıdır. Günümüzde de öyle, günümüzde de Çin'in en önemli problemi Doğu Türkistan meselesidir. Bu-

Doğu Türkistan Devletinin Osmanlı İmparatorluğuna biat ettiğini, sultan Abdülaziz Han adına Doğu Türkistan'da hutbe okunduğunu ve para bastırıldığını bildiren bir biat mektubu gönderiyor.

gün 5 Temmuz 2009'da Doğu Türkistan'da büyük bir katliam oldu. Çin'in resmi rakamlarına göre 197 kişinin öldüğü, 2 bine yakın kişinin yaralandığı şeklinde açıklama yaptı. Bu katliamdan hemen sonra Roma'da toplanan G-20 zirvesine o zamanki Başbakanımız Recep Tayyip Erdoğan da katılmıştı. Çin devlet başkanı Ho Jin Tao o zaman hemen zirveyi terk etti ve Çin'e döndü. Yani bu kadar önem veriyorlar Doğu Türkistan'a. Hala da önemli, şimdi son zamanlarda gündemde olan Çin'in İpek Yolu projesi var. İpek Yolunu yeniden canlandırma projesi var. Bunun için Çin'in 60 milyar dolar fon ayırdığı biliniyor. Bu İpek yolunun canlandırılmasının asıl sebebi; Çin'in emperyalist ve yayılmacı emellerini gerçekleştirmek amacıyla atılan ileri bir hamle ve sinsi bir adım olarak değerlendiriliyor. Bugün Doğu Türkistan'ın en yakın komşuları, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Tacikistan, Afganistan, Pakistan ve Hindistan bulunmaktadır. Hindistan ile Çin'in uzun süreden beri aralarında sürüp giden bir sınır ihtilafı var. Hasmane bir durum söz konusu. Pakistan ile Afganistan arasında da bir Belucustin ve Peştun sorunu yıllardan beri çözülemeyen ile uzun süredir devam eden bir kriz mevcut. Hindistan, Afganistan, Pakistan'ın sürekli çekişme halinde olmaları sürekli kendisine bir müttefik arıyor. Bu desteği de Çin'e dayanmakla bulduğunu zannediyor. Çin'e güvenmekle ve tavizler vermekle Çin'in bu desteğini elde etmiş durumda. Dolayısıyla böyle olunca Doğu Türkistan Pakistan _ Çin ilişkilerinde bir temel sorun olarak karşımıza çıkıyor. Pakistan Çin'in her dediğini yerine getiren ve angaze olan bir ülke haline gelmiştir. General Ziya Ül Hak'ın ölümünden sonra işbaşına gelen Pakistan yöneticileri yanı 1990 yılından sonraki Pakistan yöneticileri Pakistan'daki çeşitli medreselerde eğitim gören binlerce öğrenciyi Çinlilerin talebiyle Çin'e geri gönderdi, hatta bir kısmı da Türkiye'ye geldi. Bir kısmı da çeşitli Arap ülkelerine gitti. Maalesef Arap ülkeleri bunlara destek vermiyor. Buralarda yakalanıp yıllarca işkence gören 22 Uygur kardeşimiz suçsuz yere yıllarca Guantanamo cehenneminde kaldılar. Bunlar özellikle Pakistan hükümetinin Amerikalılara teslim ettiği masum insanlardı.

Erdoğan: Kazakistan'ın tavrı nasıl?

Göktürk: Doğu Türkistan Batı Türkistan meselesinden Erkin hoca bahsetti. Türkistan'ın kaderi tarih boyunca hep aynı olmuştur. Ben küçükken Kazak, Özbek, Uygur diye bir algılama yoktu. Şehir ismiyle anılırdı, Yarkentli, Kaşgarlı, Taşkentli, Hakandlı ve Hotarlı gibi. Dünya bülteninde de yayınlandı 1880 yılında Kaygar'dan gelip Mekke'de, Kabe'nin yanında Hacı Polatbay'ın kurduğu bir tekke var. Polatbay Hacı'nın Kaşgar Tekkesi. Bu Kaşgar tekkesinin

1880 yılındaki vakfiyesinde ki, Osmanlı kadısı da bunu tasdik ediyor; 30-40 kişi de buna şahitlik yapıyor. Bu vakfiyeye baktığımız zaman diyor ki; bütün Batı Türkistandaki ve Doğu Türkistandaki bütün şehirlerin isimleri yazılı. Kaşgarlı gelip yatabilir, Kuçarlı gelip kalabilir. Taşkentli de barınabilir. Hokandlı de gelip yatabilir.. yani Batı Türkistandaki şehirlerin ve oradan gelen insanların da bu tekkede barınabileceğini, buradan faydalanabileceğini yazıyor. Erkin hocam bahsetti, 1884'te Rusya Hanlığını, Göktepe meydan savaşından sonra Rusya bu Hanlığını yıktı. Yaklaşık aynı tarihlerde 1877'de Osmanlı Devletine bağlılık bildiren, bağlı olan Yakup Han'ın zehirlenerek öldürülmesinden sonra Çinliler de Doğu Türkistan'ı işgal etti. Çinliler bu işgale istekli değildi. Çünkü Çin çok zayıf durumdaydı. Fakat İngilizlerin kışkırtmasıyla ve teşvikiyle işgal eeylemine girişti. Çünkü Doğu Türkistanda müstakil bir İslam devletinin varlığı İngilizleri tedirgin ediyordu. Hindistan'daki Müslümanların bundan ilham alarak, güç alarak ayaklanabileceğini, bağımsızlık isteğinde bulunabileceğinden endişe ediyordu. Aynı şekilde yine Çarlık Rusya'sının egemenliği altındaki Türkistan topraklarındaki insanlara da yine kötü örnek olabileceği endişesi vardı. İngilizler Çin'e 400 milyon sterlin kredi verdi o zaman. Ve Çin bu krediyi kullanarak Ruslardan silah aldı. Çinliler Ruslardan aldığı bu silahlarla Doğu Türkistan'daki bu devleti yıktı. 12 Kasım 1933'te yine aynı şekilde Kaşgar'da kurulan Doğu Türkistan İslam Cumhuriyeti de yine aynı pozisyonda, yine Rusların Çinlilere verdiği yardımla bu devleti yıktı. Çin'li Uygur celladı olarak anılan General Şing Si Sey Rusyanın yardımıyla 1934'ten 1945'e kadar Çin'den bağımsız olarak iş başında kaldı. bu general marifetiyle Sovyet KGB'sı Doğu Türkistan'ı fiili olarak yönetti. idare etti. General Şinsisey , daha sonra Çin cumhurbaşkanı mareşal Cang Key Şek'e yazdığı bir mektupta diyor ki; Ben Sovyet komünist partisine üye olup, KGB'ye davet ederek ve onların yardımıyla bu toprakları idare etmeseydim, o zaman burada bağımsız Müslüman bir Doğu Türkistan Cumhuriyeti kurulacaktı. Bunun için bizim gücümüz yoktu diyor. Günümüzde de yine aynı şekilde devam ediyor. Türkistan Cumhuriyetler bağımsızlıklarına kavuştuktan sonra Liderimiz merhum İsa Yusuf Alptekin 1992'de "Kurtuluş sırası Doğu Türkistan'da" diyerek buna işaret etti ve tarihe not düşmüştür. Yeri gelmişken, Türkistan yeri-

İngilizler Çin'e 400 milyon sterlin kredi verdi o zaman. Ve Çin bu krediyi kullanarak Ruslardan silah aldı. Çinliler Ruslardan aldığı bu silahlarla Doğu Türkistan'daki bu devleti yıktı.

ne Orta Asya terimini kullanmamak lazım, rahmetli Dr. Baymirza Hayıt hayatı boyunca bunun mücadelesini verdi. Orta Asya kelimesi batılı müsteşriklerin, batılı oryantalistlerin, batılı emperyalist güçlerin ve Rusların Türkistan ve Türk kelimesini unutturmak için ortaya sürdüğü bir tuzaktır. Bu tuzağa düşmemek lazım. Türkistan Cumhuriyetleri demek lazım. Şimdi bu cumhuriyetler bağımsız olduktan sonra Çinliler çok büyük bir korkuya kapıldılar. Teşvişe kapıldılar. Daha sonra bir vatanperver bir hemşehrimiz bize bir kitap getirdi 1994'te Çin Sosyal Bilimler Akademisinde Çin askeri istihbarat teşkilatı ve Çin Kamu Güvenliği Bakanlığına bağlı istihbarat örgütü ve bir istihbarat örgütünün daha (onun ismini hatırlamıyorum) dört istihbarat örgütünün ayrı ayrı hazırladığı bir rapor, Uygur Türkçesiyle yazılmış. Özetleyeyim; bu cumhuriyetler daha bağımsız olmadan önce Çin bunun altyapısını, ileride ne olabileceğini, incelemiş, rapor haline getirmiş, ve gerekli önlemleri almıştır. Türkistan Cumhuriyetler bağımsız olduktan birkaç sene sonra, Mart 1996'da Şanghay Beşlisi adı ile bir Örgüt kuruldu. Daha sonra da bu isim Şanghay İşbirliği Antlaşmasına dönüştürüldü. Şanghay Hitapnamesi olarak yayınlandı. Daha sonra komşu ülkelerin de daha sonra diğer ülkelerin de alınmasıyla Şanghay İşbirliği Teşkilatı genişletildi. Bu teşkilatın esas gayesi ki bu örgütün başını çeken Çin'dir. Doğu Türkistan'daki bağımsızlık hareketlerini Bağımsız olan bu kardeş Cumhuriyetlerin yardımıyla, yanı Kazakistan, Pakistan, Afganistanın Tacikistan, Özbekistan, Kırgızistan ve diğer komşu ülkelerin yardımıyla Doğu Türkistan'daki bu özgürlük eyelemlerini bastırmak ve yok etmektir. Çin'in tarihi ve temel amacı budur. Türkiye'deki bazı siyasetçiler tarafından da TBMM'de söylediğim husus gündeme getirilmiş ve ifade edilmiştir.

Ahmetbeyoğlu: Ben birkaç şey söyleyebilir miyim bu noktada; Doğu Türkistan Türklüğünün en büyük talihsizliği Rusya'nın çarlık ve Sovyet döneminde Batı Türklüğünü işgal etmesi. Çin'in işgal sürecini kolaylaştırmıştır. Yakup Bey döneminde İngiltere ve Batı ile irtibat kuruluyor. Fakat İngiltere'nin işgal ettiği yumuşak karnı Hindistan. Bu Hindistan işgaline karşı Afganistan üzerinden Rusya'nın müdahale etme tehditleri, Osmanlı'nın yedi düvelle kendi canının derdine düşmüş olması vs. Doğu Türkistan'ı yalnızlaştırıyor, kimsesiz bırakıyor. Kendi özel şartları ve durumundan ayrı bir işgalci Rusya müdahale edemiyor. İkinci nokta Kazakistan meselesi, tamamen benim şahsi kanaatim, şu anda Doğu Türkistan coğrafyası adeta dış dünyadan tecrit edilmiş açık bir hapisanedir. Nefes alamayacak halde, boğulmuş durumda. Türkiye'ye yansıyan hadiseler vardır;

Nazarbayev Türkçü Turancı bazı söylemlerle çok ön plana çıkartılmaya çalışılıyor. Ama Rusya ve benzerlerinin yaptığının benzerini veya onların işine gelecek şeyleri Doğu Türkistan Türklüğüne Kazakistan yapmıştır. Nefes aldırarak bir koridor dahi açmıyor. İkinci bir nokta, orada Doğu Türkistan'da Kazaklar var. İki milyon civarında Kazak Türkü vardır Doğu Türkistan'da. Kazaklara kendi vatandaşı olarak her türlü kolaylığı gösterirken...

Erdoğan: Vatandaşlıkları var mı Doğu Türkistanlı Kazakların Kazakistan'da?

Ahmetbeyoğlu: Kimilerinin çifte vatandaşlıkları vardır bildiğim kadarıyla. Daha sonra Çin'in Uygurlara karşı uyguladığı fiili zulüm başlayınca Kazaklar Kazakistan vatandaşı olduklarını göstererek o zulümden kurtuldular. Demek istediğim o değil aslında; Nazarbayev ufacak bir koridor açsa, kısmen sığınma hakkı tanısa Doğu Türkistan Türklüğü ve Doğu Türkistan meselesi nefes alır. Ama maalesef Çin politikaları ve ilişkileri çerçevesinde hareket ediyor.

Erdoğan: Filistin meselesinde Mısır'ın durumu gibi?

Ahmetbeyoğlu: Daha da kötü. Onun için Kazakistan ve Nazarbayev'in konumu ve anlayışının iyi bilinmesi lazım. Doğu Türkistan meselesinde hayati noktada önemlidir. Çin'in istediği politikaları takip ediyor Doğu Türkistan meselesinde.

Göktürk: Ben de bir katkı yapmak istiyorum bu noktada; Kazakistan ile Mısır'ın durumunu karşılaştırmak söz konusu oldu, Mısır en azından kendisine kaçan, kendisine sığınan Filistinlileri İsrail'e geri vermiyor. Ama Kazakistan kendisine sığınan aynı dini, aynı dili ve aynı kültürü, aynı değerleri paylaşan Uygur kardaşlarını yakalayıp sürekli olarak Çin'e iade ediyor. Bu, insanlık dışı bir tutum. Bugün Türkiye'de sayıları binleri bulan Uygur mülteciler, Güneydoğu Asya ülkelerinden geliyor. Şimdi bunu bir düşünelim, Urumçi Kazakistan'a 300 kilometre. Kaşgar Kazakistan'ın 60 ilçesine 300 km. uzaklıkta. Yani üç-beş saatlik bir mesafede. Fakat bu insanlar buraya niye gitmiyor, buraya gittiği zaman bu ülkeler bu insanları, bu mültecileri yakalayıp Çin'e iade ediyor. Bu insanlar 8-10 bin kilometre yol kat ederek Güneydoğu Asya ülkelerine kaçmak zorunda kalıyor. Tayland'a Laos'a, Malezya'ya bildiğiniz gibi gündemde.

Erdoğan: Erkin hocam, oradaki asimilasyon politikalarına değinmiştiniz... Otonom yapıya kavuşuyor Doğu Türkistan Uygur bölgesi. Çin bu hakkı vermiş

oluyor ama bir yandan da asimilasyon politikaları uyguluyor. Temel olarak oradaki Uygurların problemi nedir, öncelikli olarak bunu sormak istiyorum. Nelerden şikayetçiler, bu asimilasyon politikaları onların gündelik hayatında neye tekabül ediyor? Ticari hayat, dini hayat nasıl yürüyor?

Ekrem: Evet, önce iç sorundan bahsedelim; demin Hamit Bey'in de anlattığı gibi orada devlet hakimiyeti var. Çinliler bu topraklarda kendi hakimiyetini oluşturabilmek için o bağımsız devleti düşünmek zorundaydı. O nedenle Rusya'nın

“Yoldaş Stalin Doğu Türkistanlılara en fazla bir özerklik verilmesi lazım, bağımsızlık değil.” Arka plandaki bu anlaşmalardan dolayı Doğu Türkistan'da bağımsız siyasi durum söz konusu, bunun karşılığında Çin tarafından verilmiş olan bir özerkliktir bu.

da orada bir talebi vardı. 1949'da o zamanki siyasilere Nikolay diye biri var. Stalin adına Mao ile görüşüyor. Görüşme sırasında Mao sorar; yoldaş Stalin Doğu Türkistan hakkında nasıl düşünüyor. O da diyor ki, “Yoldaş Stalin Doğu Türkistanlılara en fazla bir özerklik verilmesi lazım, bağımsızlık değil.” Arka plandaki bu anlaşmalardan dolayı Doğu Türkistan'da bağımsız siyasi durum söz konusu, bunun karşılığında Çin tarafından verilmiş olan bir özerkliktir bu. Bunu gerçekleştirebilmek için 1949'da Hamit Bey'in de dediği gibi, o kuzeyde kurulmuş olan cumhuriyetlerin liderlerini Pekin'e davet edecektir. Hem Doğu Türkistan'ı Çin'in merkezine bağlama meselesi konuşulacak, hem de

Çin Halk Cumhuriyeti diye bir cumhuriyet kurulacak, kurulmadan önce de Doğu Türkistan'dan gelen heyet de Çin Halk Cumhuriyetinin kurucuları arasına katılacak. Bu statü ile çağrılmıştı. Fakat şüpheli bir uçak kazasıyla bu liderlerin hepsi öldü. Ondandı sonra gelenler artık Mao'nun sözünü dinlemek zorunda kaldılar. Gider gitmez hemen Çin Komünist Partisinin üyesi olacağım falan diye böyle bir müracaatta bulundu. Bu nedenle Uygurlar 1949'da Çin Halk Cumhuriyetinin kurucu statüsünü kaybetmiş oldu. 1949'dan sonra hemen bu özerkliğin verilmesi gerekiyordu. Fakat 1955'e kadar tartışmalar yapıldı. Şiddetli tartışmalar oldu özellikle de isim üzerinde. Çinliler daha çok Şincan eyaleti gibi düşünüyordu. Uygurlar ise bu bölgenin özelliğini gösteren bir isim üzerinde ısrar ediyordu. Bu tartışmanın sonucunda uzlaştılar ve Şincan Uygur Özerk Bölgesi isminde anlaşıldı. Fakat ilgili özerklik yasası 1984'te ancak ortaya çıktı. Ve bugüne kadar da defalarca değişiklikler yapıldı. Dolayısıyla özerklik yasasına da benzemeyen bir yasaya dönüştü bu bir. İkincisi, Çin'de yasalar var, güzel anayasası da var, fakat

yasaların uygulamasında sorun var. Bu nedenle Doğu Türkistan özerk bir statüye sahip olmasına rağmen uygulamada çok farklıdır. Çin'de genellikle iki yönetim sistemi var; Doğu Türkistan'da üç. Çin Komünist Partisinin yönettiği bir sistem var bir de eyalet sistemi var. Bu nedenle örneğin bir rektör, bir vali, bir bakan.. bunun yanında mutlaka komünist partiyi temsil eden bir görevli olacak. Bazı talimatları bu komünist parti sekreterinden alıyor. Yani rektörsün, okulu sen yönetiyorsun, ama ondan izin alman gerekiyor. İkili sistem. Örneğin Çin'de Dışişleri Bakanlığı var, bir de Komünist Parti'nin Dış İlişkiler Başkanlığı var.

Erdoğan: Paralel iki devlet gibi?

Ekrem: Evet, Doğu Türkistan'da ise üçlü bir sistem var. Çinlilerin .. dediği, 1949'da Doğu Türkistan'ı işgal eden o ordu neticede sivilleştirilecekti. Fakat bunların hepsi askeri düzen ile devam edecek. Yani şu anda Çinlilerin verdiği resmi rakama göre 2,5 milyon kişi. Bundan daha fazla olma ihtimali var. Dolayısıyla o grup içindeki Çinliler ayrıca bir siyasete tabi tutuluyor. Onların yargısı farklı, ekonomisi farklı, siyaseti farklı onlar doğrudan Pekin'e bağlı. Doğu Türkistan'da bir de komünist partinin yönetimi var. Bir de Doğu Türkistanlılar biraz önce söylediğim özerklik durumundan dolayı farklı bir statüsü var. Vali seçilen bir vali değil, tayin edilen bir vali. Bu nedenle Doğu Türkistan genel valisi, Uygur bölgesi valisi halkın içinden seçilmediği için, etkisi, yetkisi yok.

Erdoğan: Halkın siyasi talepleri hiçbir şekilde yönetime yansımıyor?

Keşke halk seçseydi, belki o zaman halka dayanarak Çin Komünist Partisi ile müzakere edebilecek bir kozu olsaydı...

Erdoğan: Peki, Çin'de o sistem nasıl işliyor, vali halkın siyasi taleplerini partiye iletebiliyor mu? Uygurlara özel bir durum mu bu?

Ekrem: Çin'de beş tane özerk bölge var. Moğol, Tibet, Müslüman Çin, bir de güneyde Ç.. diye bir topluluk var. O güneydekiler zaten tamamen Çinlileşmiş bir vaziyette. Milli özelliğini gösteremiyor. Sadece bayramda seyranda kendi kıyafetiyle ortaya çıkıyor, giyimi kültürü falan hepsi değişti, kayboldu. Ama onların arasında da geriye dönüş, benliğini korumak gibi hareketler var ama çok zayıf. Moğolistan'da 2,5 milyon Moğol var. Ama nüfusu 7-8 milyon. Çinli nüfusu Moğol nüfusunu birkaç katı. Orasını Çinlileştirmiş vaziyette yani. Moğollar da Çince öğrenmiş. Bazı Moğol bilim adamları Çince isim tercih etmiş vs. buna rağmen Çince ile Moğol kültürünü korumaya çalışıyorlar. Şimdi bu Tibet'te de Doğu

Türkistan'ın durumuna benziyor. Çinli Müslümanlar ise diğer Uygur, Kazak, Kırgız, Özbek, Tatar Müslümanlarla kıyasla onların durumu iyi gibi görünüyor. Halbuki onların durumu da iyi değil. Çünkü Çin'in siyasal kültüründe öteki medeniyeti, öteki kültürü kabul etmiyor. Ya yok olacaksın ya benim gibi olacaksın, iki yol var. Yani kucaklayıcı bir siyasal kültür zihniyeti yok onlarda.

Erdoğan: Bu, dil politikalarına da yansıyor tabi?

Ekrem: Şimdi Doğu Türkistan Tibet gibi çok farklı bir konumdadır. Örneğin Doğu Türkistan Çin açısından batıya çıkış kapısıdır. Bu kapı kapandığı zaman Çinliler batıya geçemez. Avrasya'ya gelip gidemez. Avrupa'ya gidemez. Bugün 21. Yüzyılın Avrasya stratejisini uyguluyor, biraz önce dile getirdiğim İpek Yolu Projesi. Bu İpek Yolunun amacı Avrupa pazarı ile Çin pazarını birbirine bağlamak. Dolayısıyla Amerika'yı devre dışı bırakmak, dolayısıyla dünyanın ekonomi merkezine sahip çıkmak. Şimdi Doğu Türkistan kapısı kapanırsa oradan geçemez, devam edemez. Doğu Türkistan Çinliler için aynı zamanda bir köprüdür. O köprü yıkılırsa geçemez. Bir de Orta Asya'dan Hazar Denizinden itibaren, Türkmenistan'dan Çin'e çekilmiş olan bir enerji boru hattı var, bunların hepsi Doğu Türkistan'dan geçiyor. Karadan İpekyolu'nun hepsi Doğu Türkistan'dan geçiyor. Şimdi Rusya'dan çekilecek bir enerji hattı var, yeni anlaşma yapıldı, o da Doğu Türkistan'dan geçecek. Doğu Türkistan aynı zamanda Çin ile Batı arasındaki havayolu trafiğinde uçakların inme-kalkma, toplama-dağılma merkezine dönüştürülmeye çalışılıyor. 2006'dan itibaren Urumçi ve Kaşgar'daki havaalanları uluslararası havaalanına dönüştürüldü, amacı bu. Dolayısıyla Doğu Türkistan'dan aldığı bu zenginliklerle, demin bahsettiğim bu stratejik önemi ile birlikte Doğu Türkistan ile Çin arasında mutlaka bir istikrar sağlanması lazım.

Erdoğan: Otonomi sadece kağıt üzerinde kalıyor?

Ekrem: O hikaye, şekil olarak görünüyor. Bu nedenle Doğu Türkistan'da ilk yapılacak iş demografik yapısını değiştirmek. İkincisi bölgenin bölge halkının kimlik özelliğinin ortadan kaldırılması. O nedenle dininden, dilinden, kültüründen, her halanda örf ve adetten tutun da yaşam tarzına kadar bunları değiştirmek. Tabi bunu eğitim ile yapmaya çalışıyor. Bunun adı da çift dilli eğitim sistemi. Çift dilli eğitim aslında hem Uygurca hem Çince demektir. Fakat uygulamada sadece Çince geçerli. Örneğin Doğu Türkistan'da yaşayan Çinlilerin de Uygurca bilmesi lazım. Ama onlar hiç öğrenmiyor. Ama Çince bilmeyen bir Uygur ne iş bulabiliyor ne bir şey. Eğer daha önce liselerde, üniversitelerde çalıştıysan Çince seviye

tespit sınavından geçemedin diye işten atılabiliyor, erken emekliliğe sevk edilebiliyor. O nedenle şu anda Doğu Türkistan hükümetinde yerli halkların oranı gittikçe düşüyor. Ekonomi sahasında, siyasi sahada, kültürel sahada hepsi azalıyor.

Erdoğan: *Uygurca eğitim var mı?*

Ekrem: Uygurca eğitim sadece liseye kadar Uygur edebiyatı ile ilgili bir eğitim var. Onun da nasıl olduğu malum.

Erdoğan: *Esas eğitim Çince yani?*

Ekrem: Evet esas eğitim Çince. Çince ile eğitim aldığın için sen Çin dilinin arkasındaki kültürü de almış oluyorsun. Çince eğitim aldığın için senin tefekkürün de Çince olacak. O zaman senin benliğini kaybetmişsin demektir. Zaman içinde bu Uygurların Çinlileştirme ya da asimilasyon siyasetiyle o bölgeyi Çinlileştirecek. Çünkü dediğim gibi bölgenin stratejik ehemmiyetinden kaynaklanan bir durum var. Bu nedenle Çinliler daha sert bir yöntemle yönetmeye başladılar. Geçmişe göre daha şiddetli bir yönetim söz konusu. Örneğin, Çin'de bir yasa-yı çiğneyen biri için hiçbir şekilde onu öldür diye bir yasa yok ama Doğu Türkistan bölgesindeki hükümet bunu söyleyebiliyor. Kendince terörist ilan ettiği biri varsa nerede görürsen öldürebilirsin diyor. Yasaya aykırı olduğu halde Doğu Türkistan'da rahatça uygulanabiliyor. Yani rahatça birinin evine dalıp da kızların kadınların başörtüsünü çekebiliyor. Sokaklarda bunları çekebiliyor. Örneğin bir hasta hastaneye gidecek, önce karakola gidip kendisinin Doğu Türkistan sorunlarıyla ilgisinin, alakasının olmadığını ispat etmesi gerekiyor. Hastaneye gitmeden önce karakol yazıyor, bu adam bağımsızlık, terör faaliyetinde yoktur, bu adamın düşüncesi sağlamdır. 21. Yüzyılda hangi topluluk bu konuma düştü? Yani Atatürk medeniyet kelimesinin yerine Uygur kelimesini teklif etmişse ki, daha sonra uygar olarak dönüşecektir. Bu İslamiyet öncesi bütün Türklerin arasında medeniyetin taşıyıcısı olduğu içindir. 15. Yüzyıla kadar İpek Yolu ticareti o zamanki dünyanın ticaret damarıdır. Doğu ile batıyı birbirine bağlayan damar. O damarın üzerinde Uygurlar oturuyor. Uygurlar çek-senet kullandığı zaman, tiyatro oynattığı zamanlarda, ilkel bankacılık yaptığı zamanlarda batıda barbarlık hakimdi. Şimdi bu Uygurların ticaret ile ilgili, ekonomi ile ilgili bazı kurumsallaşma yön-

Doğu Türkistan Çin açısından batıya çıkış kapısıdır. Bu kapı kapandığı zaman Çinliler batıya geçemez. Avrasya'ya gelip gidemez. Avrupa'ya gidemez.

temleri ancak 16. Yüzyılda icat edebildi Hollandalılar. 600 yıllık bir fark var. Şunu demek istiyorum; tarihte dünya medeniyetine katkıda bulunan bir millet bugün Çin'in menfaatlerine halel gelmesin diye baskı altında tutuluyor ve aşırı eziyete maruz bırakılıyor.

Erdoğan: Hamit Bey Uygurlar arasında din eğitimi nasıl alınıyor? Çin'in o anlamda bir baskısı, engellemesi var mı?

Mao kültür devrimi, kültür ihtilali dediğimiz devrede din adamları öldürüldü, camiler, ibadet yerleri, mescitler domuz ahırına çevrildi.

Kur'an-ı Kerimler, dini kitaplar ve eski kültürümüze ait ne kadar kitap, eser varsa hepsi meydanlarda toplanıp yakıldı.

tam komünleşti. Yani Rusya'daki Kolkoz sistemi Doğu Türkistan'da uygulanmaya başladı. Herkes aynı yemekhaneden yemek yiyecek, aynı bir askeri sistem gibi. O zaman bu okullar kapandı. 1966'dan 1976'ya kadar on sene devam eden Kültür İhtilali tarihin en büyük felaketlerinden biridir.

Erdoğan: Mao kültür devrimi?

Göktürk: Evet. Mao kültür devrimi, kültür ihtilali dediğimiz devrede din adamları öldürüldü, camiler, ibadet yerleri, mescitler domuz ahırına çevrildi. Kur'an-ı Kerimler, dini kitaplar ve eski kültürümüze ait ne kadar kitap, eser varsa hepsi meydanlarda toplanıp yakıldı. Din adamlarının kafalarına böyle hakaret içeren Çince moza denilen kalpaklar giydirilip, zincirlenerek aşağılanarak ve hakaretler edilerek yollarda gezdirildi ve teşhir edildi. Annem rahmetli bunları ağlayarak anlatmıştı. Fakat 1976'da Mao öldükten sonra Çin'de bir iktidar değişikliği oldu. Cüce Deng denilen yeni Çin diktatörü Batı'ya açılma

sürecini de başlattı. Doğu Türkistan'da da biraz bir gevşeme oldu. Medrese ve din okullarının açılmasına eskisi gibi yasal olmasa bile göz yumuldu. 1980'den 1990 yılına kadar. Benim memleketim Yankent'in 60 kilometre güneyinde Kargalık ilçesi var, şimdi Kaşgar'a bağlı. Orada Abdülhakim Mahdum diye bir din adamı bir Medrese açtı. Kendisi Türkiye'ye de gelmişti. Onun medresesinde binlerce öğrenci, bütün Doğu Türkistan'dan gelen öğrenciler buradan eğitim aldı. 1985'ten 1991'e kadar 5-6 sene burada büyük bir dini eğitim ve aydınlanma faaliyeti oldu. Bu sırada Doğu Türkistan'dan ilk defa yurt dışına öğrenci gönderme imkanı doğdu. Pakistan'daki medreselerde belki binlerce diyebileceğimiz Uygur öğrenciler tahsil görmeye başladı. Pakistan bize en yakın bölgedir Bu on senelik devirde Divan-ı Lügat-ı Türk Doğu Türkistan'da yeniden yayınlandı. Peygamber Efendimiz'in hayatını anlatan siyer kitapları yayınlandı. Kutatgu Bilig yayınlandı. Eski öldürme kampanyalarından kurtularak hayatta kalan din adamları, edebiyat ve kültür adamları eski görevlerine iade edildi. Hayatta kalanlar görevlerine iade edildiler ve bunlar büyük bir kültür faaliyetine giriştiler Doğu Türkistan'da. Ben İsa Yusuf Alptekin Liderimizin bir süre özel katipliğini yaptım. O zaman Hacı Yakup Anat isimli bir Tarihçimiz mektup yazmıştı. O mektubu ben okumuştum, diyordu ki; sizinle biz 1946'daki Karma hükümeti zamanında yapamadığımız işleri şimdi yapabiliyoruz diye, halen aklımdadır. Aynen böyle bir faaliyet oldu. Fakat bu faaliyetler neticesinde 5 Nisan 1990'da Kaşgar'ın 45 km. batısındaki Barın Kenti'nde Çinlilerinin oradaki bir cami yapımını engellemesi üzerine önce bir silahlı ayaklanma çıktı. Bir de o tarihlerde Batı Türkistan Cumhuriyetleri de yavaş yavaş bağımsızlığa doğru bir gevşeme vardı. Çin bundan çok büyük endişeye kapıldı ve o okulları filan tamamen kapattı. Günümüze gelecek olursak, Çin bir hukuk devleti değildir. Doğu Türkistan'da sözde bir özerk yönetim var. Bu özerk yönetim Çin anayasasının güvencesi altında, bir de özel bölgenin özel anayasası var. Özel bölge kanunu var. Burada diyor ki, bu özel bölgede herkes kendi dilini konuşabilir. Yani çift dille, hem Uygur Türkçesiyle hem Çince yazışmalar iki dilde yapılır. Buradaki memurların %60'ı bu özerk bölgenin yerli ahalisinden; yani Uygurlardan, Kazaklardan, Kırgızlardan teşekkül eder, oluşturulur. Onlardan istihdam edilir, onlardan atanır. Herkes kendi diliyle eğitim öğretim yapabilir. Fakat bu özerk bölgenin bir başkanı var. Pekin tarafından Komünist partinin atadığı bir başkan var. Bir de bu bölgenin komünist parti genel sekreteri var. Erkin bey bahsetti. Şimdi o kukla bir başkan. Bütün işi yürüten, bu komünist partisinin Urumçi'deki bölgesel genel sekreteridir. Bütün yetki bu etnik Çinli

Doğu Türkistan'da uygulanan; ırk merkezli, insanı etnik durumuna göre işe alma durumu gündemde. Adam bütün varlığını seferber ediyor, çocuğunu Çin'deki herhangi bir üniversitede okutuyor. Çocuk Doğu Türkistan'a dönüyor, hükümetin buna iş vermesi lazım. Ama Uygur kökenli olduğu için iş verilmiyor.

genel sekreterdedir. Şimdi sizin aklınıza gelebilir niye oradaki Uygurlar hakkını savunmuyor diye. Bir Uygur gelip de dese ki; bakın sizin anayasanızda bu yazılı özel bölge kanununda şu haklarım var, benim bu hakkımı ver dediği zaman Çin yönetimi diyor ki, ha bu bölücü, ülkenin bütünlüğüne kast eden bölücü, terörist yaftasıyla yaftalanıyor ve bu insan en kısa zamanda hapsediliyor ve ortadan kaldırılıyor. Şimdi Çin'in anlayışında Çinli, Arap, Türk, gibi bir anlayış(ukum) yok, Çinli ve Çinli olmayan diğerleri vardır. Çinli olan

her hakka sahiptir. Onların her hakka sahip olması gerekir. Ama diğerleri hiçbir hakka sahip değil. Çinli olması gerekir o haklara sahip olabilmesi için. Özellikle dikkatinizi çekmek isterim; o zamanın Türkiye Cumhuriyeti Devlet bakanı ve başbakan yardımcısı, MHP genel başkanı Devlet Bahçeli yanlış hatırlamıyorsam 22 Mayıs 2002'de Pekin'e bir resmi ziyarette bulundu. Bildiğim kadarıyla Türkiye'den ilk başbakan yardımcısı seviyesinde Doğu Türkistan'ı ziyaret eden lider Bahçeli olmuştur. Kaşgar'a kadar gitti, Kaşgarlı Mahmut'un mezarını ziyaret etti, Yusuf Has Hacib'in mezarında dua etti. Kaşgar Eyidgah Camii'nde Uygur Kardeşlerimiz ile birlikte namaz kıldı. Çin yönetimi Sayın Dr. Bahçeli Pekin'e geldiği gün çift dilli eğitim yasasını yürürlüğe koydu Çin. Şimdi bu yasaya göre Doğu Türkistan'da yaşayan sözde Uygur Özerk Bölgesinde yaşayan bir insan hem kendi dilini öğrenecek hem Çinceyi öğrenecek. Ama uygulamada böyle değil.

Yapmacık, onun üstünü örtmek için, yani Çince öğretimin üstünü örtmek için bu Çift Dilli Eğitim safsatasını ortaya atıyorlar. Bu tamamen büyük bir yalandan ibarettir. Her uygulamada ve işte olduğu gibi Çinliler çok sinsî ve çok planlı bir uygulama yapıyorlar tarihten beri.

Erdoğan: Ashında Uygurca'yı yok ediyorlar?

Göktürk: Uygurca'yı yok ediyorlar. Çift dilli eğitim safsatası altında Uygurca'yı eğitimde kaldırdılar. Şimdi Doğu Türkistan'da bir yuvaya giden 4-5 yaşındaki çocuklar dahi Çince öğrenmek zorunda. O yuvada dahi Çince öğretiliyor. Onun dışında şimdi Doğu Türkistan'da ortaokuldan sonra 14-15 yaş seviyesindeki çok zeki öğrenciler seçilip merkezi Çin'deki liselerde açılan özel Uygur sınıfı yanı

Şincan sınıfı açıyorlar. Doğu Türkistan'dan giden Uygur öğrencilerin asimile edilmesi için bu öğrencilere tamamen Çince eğitim veriyorlar. Zamanla asimile olması ve bir Çinli olarak yetişmesini temin etmek istiyorlar. Çin'in merkezine gidiyor, Şanghay'a gidiyor, Pekin'e gidiyor, orada oluşturulan özel Şincan sınıfında bunlar Çince öğrenimine tabi tutuluyor, hatta yüksekokulu, üniversiteyi de başarabilenler orada okuyup bir Çinli gibi oluyor. Hangi dilde konuşuyorsa bir insan düşünce ve tefekkür o dilde olur. Suudi Arabistan'da 20 bin civarında Doğu Türkistan cemaati vardır. Yani geçmişte 1949'dan önce. Çin istilası başlamadan önce gidip buraya yerleşen insanlar. Şimdi birinci, ikinci ve üçüncü jenerasyon vefat etti. Şimdi orada da o insanların çocukları Uygurca bilmedikleri için Doğu Türkistan'dan ve kendi toplumundan tamamen koptu. Yüzüne bakıyorsunuz tamamen Uygur Türkü siması var, fakat kafa yapısı, düşüncesi, davranışı itibarıyla Suudi Arabistanlı bir Arap gibiler.

Erdoğan: Orada doğal bir süreç yaşanmış gibi?

Evet. Burada asimilasyon oluyor. Uygurca liseye kadar edebiyat olarak okutuluyor. Fakat üniversitede okuyabilmesi için Çince bilmesi lazım. Çince bilme-yeni zaten üniversiteye almıyor. Yükselme sınavları Çince yapılıyor. Türkiye'de eskiden olduğu gibi İngiliz okulları, Fransız okulları, Alman okulları gibi, Herkes imkanı olan çocuklarını o okullara vererek oralarda okutuyordu. O dili bildiği zaman imkan ve fırsat sahibi olur, ileride iş bulmada, belli mevkilere gelmede bunlar önemlidir düşüncesi vardı. Aynı şey Doğu Türkistan'da da eskiden Çin okulları vardı ve onlar için bir ayrıcalık olarak algılanıyordu. Oysa bugün Doğu Türkistan'da uygulanan; ırk merkezli, insanı etnik durumuna göre işe alma durumu gündemde. Adam bütün varlığını seferber ediyor, çocuğunu Çin'deki herhangi bir üniversitede okutuyor. Çocuk Doğu Türkistan'a dönüyor, hükümetin buna iş vermesi lazım. Ama Uygur kökenli olduğu için iş verilmiyor.

Erdoğan: Çince bilse bile?

Göktürk: Çince bilse bile, Çin'deki en iyi üniversiteyi birincilikle bitirmiş olsa bile Müslüman Uygur olunca iş verilmiyor. Urumçi'den gelen bir Tıp doktoru anlattı. Çin'in en ünlü bir Tıp Üniversitesini derece ile bitirdim. Memleketime döndüm. Hastaneye gittim. Kapıda "Uygur kökenli Doktorlar iş için müracaat etmesinler. Müracaatları kabul edilmeyecektir" diye yazıyordu. Mecburen Türkiye'ye gelmek zorunda kaldım demişti. Yani Uygurlara iş verilmiyor.

Erdoğan: Özel sektörde mi, kamuda mı?

Göktürk: Kamuda, zaten Doğu Türkistan'daki özel sektör Çinlilerin elinde.

Erdoğan: Orada da bir ayrımcılık var mı?

Göktürk: Oradaki özel sektör, Çinli müteşebbislerin kurduğu işletme ve fabrikalarda kapıcısından müdürüne kadar Çin'den geliyor. Yani bir bina yapıyor, o binanın tuğlasını bile Çin'den getiriyor. Yani Doğu Türkistan'dan almıyor. Yani Doğu Türkistan'daki bir şirket, bir işletme Çinlilerin Doğu Türkistan'da yerleşmesi için bir araç olarak kullanılıyor burada.

Erdoğan: Yani kültürel asimilasyonun yanı sıra bir de ticari baskı ve ambargo...

Göktürk: Doğu Türkistan'a dönen Üniversiteyi bitiren genç burada işe yerleşemeyince tekrar Çin'e dönüyor. Yabancı dil bildiği için orada bir yabancı şirkete işe giriyor. Veya bir Çin şirketinde işe giriyor.

Çin yönetimi etnik nefret ve kini bilinçli olarak yıllardan beri sinsice uyguluyorlar. Çin yönetimi on sene önce bir dizi film yaptı. Dünya Uygur Kurultayı Başkanı Rabia Kadı yurtdışına çıktıktan sonra, sürgüne gönderildikten sonra tabi. Ben o filmi Çince olarak seyrettim. Yani bu Rabia Kadı'nın şahsında namazlı, niyazlı, örtülü, tesettürlü bir iş kadını var, bu hanım çok yardımsever, etrafındaki fakirleri, kimsesizleri himaye ediyor. Fakat gece terörist. Yaptığı işle terörist yetiştiriyor. Çin halkına diyor ki, Uygur halkına karşı uyanık ol, hazırlan. Etnik olarak bir kin beslenmesini istiyor. Bunlar yanı Uygurlar kim olursa olsun, top tan teröristtirler deniliyor. Bu bir dizi film ve yıllarca Çin kamuoyunda gösterildi. Şimdi Doğu Türkistan'dan herhangi bir Uygur Çin'e gittiği zaman otellerde bunlara yer verilmiyor, yatak verilmiyor. Teksiye bindiğiniz zaman Uygur olduğunuzu bilirse taksici bile almıyor. Sen Uygur'sun . Ben seni aracıma alamam diyor. Terörist çünkü onların gözünde bu insanlar.

Erdoğan: Medya propagandası yapılıyor?

Göktürk: O kadar etkili oluyor. İlk önce Doğu Türkistan'da asimilasyon politikasını hızlandırmadan önce Çin kamuoyunu Uygurlara karşı nefret ve kin önyargısıyla donattı ve hazırladılar.

Erdoğan: Ali hocam siz kültürel geçişlilikten bahsettiniz, isterseniz onu biraz derinleştirelim. Günümüzde mesela diğer Türk Cumhuriyetleri ile arala-

rında tarih bilincine dayalı bir dayanışma, bir kültürel alışveriş var mı? oradan da biraz tarihe yolculuk edersek, Uygurlar İslam medeniyetine nasıl bir etkiye bulundu kültürel olarak?

Ahmetbeyoğlu: Müsaade ederseniz oraya geçmeden önce Doğu Türkistanlılar ve Uygur Türkünün yaşadığı zulümlerle alakalı birkaç konuya satır başlarıyla dikkat çekmek istiyorum. Arkadaşımız yeni geldi Doğu Türkistan'dan, anılarını anlatırken şunu söyledi; her sokakta eli tetikte en ufak bir harekette vurmaya hazır sırt sırta vermiş Çin askerleri dolaşiyor. Halka büyük bir korku ve dehşet salıyor. Ve diyor ki; dikkatimi şu çekti, daha önce de gitmiştim; dikkat çekecek derecede sokakta erkek nüfusunun azaldığını gördüm dedi. Birinci nokta, bunun üzerine her türlü zulmü inşa edebilirsiniz. Bu arada hocalarım sağolsunlar dinleriyle, dilleriyle, kimlikleriyle alakalı maruz kaldıkları her türlü hususa dikkat çektiler. Ben başka bir konuyu vurgulamak istiyorum; sanayileşme ve Doğu Türkistan'ı kalkındırma adı altında, ağır sanayi bu bölgeye kaydırarak, ki Çin'in karşılaştığı çevre felaketi malum, aynısını Doğu Türkistan'a yapmaya, bütün ağır, hantal sanayi ve çevre kirliliğini üretim hatlarını vs. Doğu Türkistan'a kaydırarak Doğu Türkistan'ı hem sömürü hem de bir atık merkezi haline getirmeye çalışıyorlar. Belki bu insan nesillerini etkileyen, hocalarım daha iyi bilir, Doğu Türkistan alanlarına nükleer merkezler yapıyorlar. Benim açımdan en dikkat çeken noktalardan birisi aileyi ve geleceği etkileyecek şekilde kız çocukları ailelerinden zorla kopartılarak Çin'in içlerine sürülmekte, fabrikalarda çalıştırılmakta. Bu sayının 400 bin kişinin üzerinde olduğu söyleniyor.

Her sokakta eli tetikte en ufak bir harekette vurmaya hazır sırt sırta vermiş Çin askerleri dolaşiyor. Halka büyük bir korku ve dehşet salıyor.

Erdoğan: Genç kızlar zorla ailesinden koparılıyor?

Ahmetbeyoğlu: Evet. Zaten 5 Temmuz 2009 hadiselerinin temelinde ve başkaldırını ateşleyen hadise de böyle bir hadisedir. Onun için dil, din, kimlik vs. açısından Doğu Türkistan Müslüman Türkleri tarif edilemeyecek kadar büyük bir zorluk içerisinde. Zulüm ve katliama maruz bırakılmış durumda.

Erdoğan: Onlar için “kültürel kimliklerinin muhafazası için çabalayan insanlar” dedi Hamit Bey. Aslında bu durum onların gücüne de işaret ediyor, değil mi?

Ahmetbeyoğlu: Şansları dil ve hayata geçirilmiş din. Bütün engellemelere rağmen dil kaybedilmemiş, yozlaşmamış ve nesillerden nesillere aktarılan ve doğru bilgiye dayalı dini bir gelenek, anlayış oluşmuş vaziyette. Bütün toplum mühendisliğine rağmen milli ve dini kimlik muhafaza edilmiş. Hep coğrafyanın özelliği ile ön plana çıkar, dışarıdan okumalarımnda Doğu Türkistan Türklüğünün Uygur Türklerinde entelektüel ve aydın sayısının çok fazla olduğu görülmekte. Geçenlerde arkadaşla basılan kitap sayılarını inceliyoruz, tarih kitaplarını, Türkiye'nin

Kutatgu Bilig, Divanı Lügati Türk ve Atabetül Hakayık gibi eserlerin altyapısının, oluşum sürecinin, kültür birikiminin Doğu Türkistan'da olması çok önemli bir nokta. Ve bu, hem Divanı Lügati Türk hem Kutatgu Bilig gibi eserler İslamlaşma süreciyle birlikte Türk dünyasına ve tefekkür dünyasına çok ciddi katkı sağlamıştır.

hali malum; eğer 2 bin tane basarsa bir kitap aa çok iyi basmış diyoruz. Doğu Türkistan'da basılan ciddi kitapların baskı sayısının 5 binden aşağı olmadığını gördük. Onun için Uygurlar hem sözlü geleneğe önem veriyorlar, hem de okuyan bir toplum. Bu yüzden yanı başındaki Kazakistan'dan, Kırgızistan'dan vs. hem tarih şuuru hem aidiyet duygusu, hem dini duyguların yaşanması açısından çok büyük farklılık gösterirler. Atalardan kalma, içi boş bir kültürün değil, şuurulu bir yaşantının içerisinde oldukları Uygurlar bu dinamizm ve bu onlara aidiyet duygusuyla direnme gücü vermekte. Onun için, fiili olarak Doğu Türkistan'ın kültür yapısının çevresindeki diğer toplulukları nasıl etkiliyor bunları aktarabilecek konumda değilim. Çünkü sahada çalışmadım.

Erdoğan: *Tarihte nasıl etkiledi hocam, İslam medeniyetinin doğudaki bir parçası, hangi kültürel alanlarda etkiledi, hangi alanlarda öne çıkıyor Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde?*

Ahmetbeyoğlu: Her şeyden önce Kutatgu Bilig, Divanı Lügati Türk ve Atabetül Hakayık gibi eserlerin altyapısının, oluşum sürecinin, kültür birikiminin Doğu Türkistan'da olması çok önemli bir nokta. Ve bu, hem Divanı Lügati Türk hem Kutatgu Bilig gibi eserler İslamlaşma süreciyle birlikte Türk dünyasına ve tefekkür dünyasına çok ciddi katkı sağlamıştır. En azından, tasavvuf alanında Anadolu Türklüğünün, bugünkü Özbekistan ile birlikte beslenme kaynaklarından birisi olmuştur Doğu Türkistan coğrafyası. Mimaride, sanatta vs. anaynak sahalardan birisidir. Ve tarihin ilk dönemlerinden itibaren teknoloji ile tefekkürü, zihniyeti birleştirebilen bir topluluk. Hem üreten, hem bununla birlikte kimliğini koruyarak, kendi kalarak gelişen bir Türk topluluğuydu bu Uygurlar. Onun için Türk

dünyasında askerlik hep ön plana çıkarken Uygurların apayrı bir yeri, etkisi ve misyonu vardır. Budizm, Maniheizm vs. etkileri çok fazla abartılarak Uygurlarla özdeşleştirilmeye çalışılmıştır. Ama çok kısa süre içerisinde İslam coğrafyası içerisine girerek İslami yaşantı ve tefekkür dünyasında önemli noktalara ulaşmıştır. Karahanlıları çıkartan, Timur'u yetiştiren değerlerin kaynağı coğrafyadır. Ve ondan sonraki sürece bakıldığı zaman Sovyet işgali döneminde Kazan'da İslami alanda hoş karşılanmayan bazı konular tartışılırken, kültürel medeniyet bağlamında Ehli sünnet çizgisinden sapmayan Doğu Türkistan Uygur Türklüğünün, Batı Türkistan'a ciddi bir zihni altyapı etkisi olmuştur diye düşünüyorum.

Erdoğan: *Hocam, uluslar arası boyuta dönecek olursak, bir çok hak ihlali var. Uygurların ne otonom yapıları tanınıyor, ne kültürel varlıkları tanınıyor. Buna karşın Çin uluslararası alanda gitgide etkisini artırıyor. Rusya ile ilişkileri, Amerika ile ilişkileri biliniyor. O ülkelerle kurduğu ilişkiler Çin'e yaptırma dönüşüyor mu insan hakları bağlamında?*

Ekrem: Evet, insan hakları açısından Batılılar ilgileniyor. Özellikle Avrupa ve Amerika. Genellikle memlekette bir olay olduğu zaman, bazen Almanya, Fransa gibi ülkelerden tepkiler gelebiliyor. Ama batılı insan hakları kuruluşları sık sık Doğu Türkistan'daki gelişmeleri takip diyorlar. Bunların yıllık raporlarında daha önceleri Doğu Türkistan'dan bahsetmiyorlardı. Bugün ise paragraf ile, bazı yerlerde özel başlık altında Doğu Türkistan'daki o insan hakları ihlallerini yazmaktadır. Batılılar insan hakları açısından meseleye bakıyorlar. Henüz siyasi veya stratejik açıdan baktıkları yok. Şöyle bir durum var; tarihsel bir olgu olarak; yükselen güçler yayılır. Çin şu anda yayılıyor. Bir yönü Asya Pasifik, bir yönü ise Avrasya Avrupa. Bu yayıldıkça diğer ülkelerin menfaatlerine de zararı dokunur. Zararı dokundukça Çin'in zafiyeti, Çin'in sorunları da Çin'in yükselişiyle paralel olarak sorunları da yükselecek. Kurtulamaz çünkü bu sorun bitmez. Bu nedenle başka devletler ilerideki zamanlarda Doğu Türkistan'daki bu meseleye karşı siyasi ve stratejik açıdan ilgilenecekler.

Erdoğan: *Uygurlara sığınma hakkı veriyorlar, değil mi hocam?*

Ekrem: Tabi tabi, ama çeyrek olarak veriyorlar.

Erdoğan: *Nasıl çeyrek?*

Ekrem: Tabi bu, vatandaş olmak istiyorsan ya da sığınma talebinde bulunuyorsan belli bir sınavdan, mülakattan geçmen gerekiyor. Ben bunu şu şekilde

açıklayabileceğimi düşünüyorum; tarihte Doğu Türkistan'ın herhangi bir siyasi, çalkantılı dönemlerde hep büyük güçleri görüyoruz. Örneğin Milattan Önce Doğu Türkistan komple Çin ele geçirmek için mücadele ediyor. Çin kaynaklarında rahatça yazıyor; Doğu Türkistan Hunların bölgesidir, sonra biz aldık diyor. İlk kaynaklarda böyle ifade ediliyor. O zaman da Asya'da en büyük güç Hun ve Çin'dir. O iki gücün çatıştığı yer, kavga ettiği yer Doğu Türkistan'dır. Gelelim Göktürkler dönemine, Göktürklerin Orta Asyaya ya da Türkistan'a yayıldığı zaman da ilk merkezi yine Doğu Türkistan'dır. Daha sonraki dönemlerde de öyledir. Örneğin Türkler İslamiyet ile tanıştığı zaman da Doğu Türkistan merkezlidir. Türklerin kitlesel olarak ilk İslamiyete girişi Doğu Türkistan'dan başlamıştır. O dönemlerde de büyük güçlerin böyle bir cazibe merkezidir. Batıda Araplar var, güney kısımda Tibetler var, doğuda Çin var. Göktürkler döneminde de 751'e kadar Talas savaşına kadar, batıda Araplar vardı, güneyde Tibet, Kuzeyde Göktürkler, Doğu'da Çin vardı. Yine bu Doğu Türkistan'ı ele geçirmeye çalışıyorlardı. Biraz daha yakın tarihlere gelelim, örneğin Yakubiye Devleti dönemi, Yakub Bey 1877'deki harekette İngilizleri görebiliyoruz dönemin büyük devletlerinden biri, Rusya'yı görebiliyoruz, Çin'i görebiliyoruz. Yine büyük güçler Doğu Türkistan'da mücadele ediyor. Yani Yakubiye devletini kendine çekebilmek için. Ondandan sonra 20. Yüzyıla gelelim; 1933'teki cumhuriyetin kuruluşu esnasında İngilizler, Japonlar, Rusları, Çin'i görebiliyoruz. Yine bu büyük güçler Doğu Türkistan'da mücadele ediyor. 1944'teki cumhuriyette de keza böyle. İngilizler, Amerikalılar ve Çin orada. Hatta 1949'da Amerika Doğu Türkistan'da bir devlet kurma teşebbüsünde bulundu. Planlaması da yapıldı, ekonomik harcamasından tutun da her şeyin planı yapıldı. Ancak bunu 1949'un Haziran ayında ortaya koyduğuna göre fırsatı kaybediyor. Çünkü komünist Çin'in Stalin ile işbirliği var orada. Dolayısıyla Amerika o planını gerçekleştiremedi. O dönemde de Amerika, Rusya, İngiltere ve Çin için bir cazibe merkezi Doğu Türkistan. Yani bu tarihsel olgudan yola çıkarak bugünkü yükselen Çin'e karşı diğer ülkeler Doğu Türkistan'ı bırakacak mı? Mutlaka yakından takip edecek. Takip edebilecek devletleri rahatça sayabiliriz. Gene Rusya başta olmak üzere Amerika, İngiltere, Fransa, Almanya, Hindistan, Malezya, Endonezya.. hepsini sayabiliriz. Dolayısıyla Çin yükseldikçe Doğu Türkistan problemi de beraberinde yükselecek.

Erdoğan: *Şu anda bu kadar insan hakları ihlali yaşanırken neden müdahale olmuyor?*

Ekrem: Şimdi burada Çin'e yönelik bir fırsat yok. Daha önceki büyük güç-

ler daha çok silah gücüydü ya da siyasi zorbalıkla işgal ettiği yeri yönetiyordu. Çinliler bugün farklı bir metot kullanıyor; ekonomi. Ben ekonomi ile seni bağlayacağım ve benim merkezime dönüşeceksin. Bugün Çin her yerdeki projeye para yatırabiliyor. Adam ağzını açtığında 40-50-60 milyar dolardan bahsediyor. Dolayısıyla devletleri kendine bağlayabiliyor. Ben zorbalık yapmadım, ben gidip de silah gücünü kullanmadım. Dolayısıyla orada yaptıkları görünmüyor. Ama Çin yükseldikçe, dünyaya yayılmış olan ekonomi, ticareti menfaatini koruyabilmek için siyasi gücünü ve askeri gücünü kullanmak zorunda kalacak. Örneğin diyelim ki Somali'de bir olay oldu. Çinlilerin oradaki şirketini bastılar, Çinliler de çözemiyor, Somalililer de çözemiyor. O zaman ne olacak, Çin mutlaka askeri gücünü gönderecek. Bu nedenle Çin'in donanma gücü Akdeniz'de, bilmem Arap denizlerinde geziyor. Artık onun ikmallerini yapmaya çalışıyor. Amerika kadar...

Göktürk: Müdahale edebilir mi hocam? Hatta yanı başındaki Japonya'nın hamlesine müdahale edemedi. Hatta büyük tepkiler geldi. Karşılık vermedi son bir senede yaşanan hadiseler. Japonya'ya müdahale edemedi ve çok tartışılmaya başladı Çin.

Ekrem: Şimdi, ekonomik Pazar, ticari Pazar nüfusun büyüklüğünden dolayı bir çok ülke şunu düşünüyor; Çin'e müdahale ettiğimiz zaman Pazar elden gidecek. Dünya nüfusunun 1/5'i Çin'de malum. Çin'de herkese cocacola satarsa cola şirketi zengin olacak. Böyle bir pazarı kimse dağıtmak istemiyor. Batılılar için söylüyorum. İkincisi eğer dağıtırsa, yine dağıtırsa dünyanın 1/5 nüfusuna sahip olan bu insanlar nereye dağılacak? Felaket olacak yani tsunami gibi. Şimdilik batılılar bu gelişmelere tahammül etme aşamasında. Benim dediğim Çin yükselip belli bir güce geldiği zaman diğer ülkeler buna müdahale etmek zorunda kalacak.

Erdoğan: Belki onu aşağı çekmek için Uygur kartını kullanacaklar?

Ekrem: Evet, 1895'te reformdan sonra yükselen Japonya Çin'in donanmasını yıkabiliyordu. 1904, 1905'te yine bu Japonya Rusya'yı da mağlup edebiliyordu. Onun donanmasını çökertebiliyordu. Japonya Çin'e karşı bir dengeleyici güç olduğunu görebiliyoruz. Şimdi Çin yayılıyor ya, bütün komşularıyla sorun yaşama-ya başladı. Bu soruna Amerikalılar ve Batılılar zamanı geldiğinde, 1900 yılında aynı şey yaşandı. Aynı Çin yine yabancılara bugünkü gibi fazla taviz vermiyordu, bu tavizsiz tavrından dolayı sekiz devlet aynı anda Çin'e saldırdı. Çin'in batışı, çöküşü 1901'dir. Yani bu sekiz devlet birlikte yaptı. Yarın öbür gün bu batılı ülkeler ekonomik menfaat sağlayamadığı zaman, Çin'in fazla yayılmasından dolayı

diğer bölgelerdeki menfaatlerini savunamadığı, koruyamadığı zaman onlar müdahale edecek. Bu son 500 yıllık uluslar arası ilişkiler tarihinde çok yaşanan bir hadisedir. En önemlisi son 500 yıldan bu yana yükselen her güç uluslar arası sistemi oluşturacak, uluslar arası düzeni oluşturacak. Şimdiki yaşayan düzen ve sistem Amerika'nın kurduğu bir sistemdir. Çin bunun paralelini kurmaya çalışıyor. Demek ki Amerika'nın sistemine meydan okuyor. Amerika'nın sistemi çöktüğü zaman, Amerika çöktü demektir. Amerika çöküşünü durdurabilmek için Çin'in kurduğu sisteme karşı koymayacak mı? Ki Amerika şu anda 2020'ye kadar bütün

Amerika çöküşünü durdurabilmek için Çin'in kurduğu sisteme karşı koymayacak mı? Ki Amerika şu anda 2020'ye kadar bütün silah gücünün %60'ını Çin'in bulunduğu Asya Pasifik'e taşıyor. Sovyetler Birliđin zamanında Avrupa'daki gücüydü bu. Şimdi bu gücü alıp Çin'e yöneltiyor.

silah gücünün %60'ını Çin'in bulunduğu Asya Pasifik'e taşıyor. Sovyetler Birliđin zamanında Avrupa'daki gücüydü bu. Şimdi bu gücü alıp Çin'e yöneltiyor. Zaman içinde bu durum daha da şiddetlenecek. Geçen günlerde Çin Amerika'nın casus uçağı Çin'in adalarının üzerinde gezerken Çinliler uyarıyor, sekiz kez uyarılmış birkaç ay önce yaşandı. 2001'de ise Amerika'nın uçağını düşürmüştü. Bu olaylar fazla yaşandığı zaman sonunda bir şeyler olacak. Fakat şöyle bir durum var; Amerika da Çin'e karşı savaş açamaz. Çin de Amerika'ya karşı savaş açamaz. Eğer ikisi savaşırsa Çin tamamen dağılır. Paramparça olur, 35 yıldaki kazanımının hepsini kaybedecek. Ama Amerika da şu anki konumunu kaybedecek. Dolayısıyla ne iş yapacağız o zaman, rekabet savaşları devreye girecek: Japonya-Çin, Filipin-Çin, Vietnam-

Çin, Endonezya, Malezya ileride onlar da toparlayacaklar, Sonra Yeni Zelanda ve Avustralya. Bugün Amerika Asya Pasifik'te Asya'nın NATO'sunu kurmaya çalışıyor. Çin'in bu bölgedeki ekonomik gücüne karşı Trans Asya Pasifik Ortaklıkları diye bir ortaklıklar kuruyor. O bölgedeki devletler içerisinde sadece Çin yok bu ortaklığın içinde. Çin'e karşı siyasi, güvenlik, ekonomik, ticari alanlarda Amerika orada kendi gücünü inşa etmeye çalışıyor. Kime, Çin'e karşı. O zaman bu gidişattan bir şey gözükecek, deminki tarihsel olgudan da yola çıkarak. Yani Doğu Türkistan'da yeni bir şeyler yaşanabilir. Çünkü Doğu Türkistan Çin'in en yumuşak karnıdır. Oraya hafifçe dokunduğın zaman bile Çin acı çekecektir. Biraz önce söyledim; kapı kapanırsa çıkamaz, köprü yıkılırsa geçemez. Bütün bu enerji hatlarının buradan geçmesi, 21 yüzyıl Avrasya stratejisinden, İpek Yolu projesinin buradan geçmesi, hava yolları vs. hepsinin boğazı burası. Boğazı sıkıttığın zaman da çok zor duruma düşecektir. Çok kolayca, sadece bir dokun Çin

acı çekecektir. O zaman Amerika ya da başkaları Çin ile ilişkileri bozulduğu zaman hafifçe Doğu Türkistan'a dokunduğu zaman Çin'in acı çektiğini, çekeceğini bilmez mi? Çin için stratejik önemi olan bir bölge onun rakibi için de önemlidir. Ondan sonra Doğu Türkistan sorunu daha çok devam edecek. Zaman içinde müdahaleler gelebilir. Yani bu Doğu Türkistan halkının eğitimini, dinini, dilini yaşama tarzı, örfü adeti ve hepsiyle ilgili raporlar daha da fazlalaşacak. Uluslar arası arenada daha çok gündem olacak.

Erdoğan: *Bütün bu ihlaller bugün uluslararası kamuoyuna yansımıyor mu?*

Ekrem: Şu anda hafifçe yansıyor, demin biraz bahsettim. Örneğin Amerika'nın yıllık hazırladığı terörizm ile mücadele raporu var. Orada Doğu Türkistan var. İnsan hakları raporu var orada da yine Doğu Türkistan var. Dini özgürlükler raporu var orada da yine Doğu Türkistan var. Af Örgütü gibi insan hakları alanında çalışan teşkilatların yıllık raporlarında hep Doğu Türkistan var. Batılılar zaten bu Doğu Türkistan'ın Çin'in yumuşak karnı olduğunu anladılar. Dolayısıyla insan hakları açısından buraya zaten müdahale ediyorlar. Bu nedenle Çin onlara dokunduramaya çalışıyor.

Erdoğan: *Bir de Türkiye ile ilgili bakacak olursak, Çin ile bir yakınlaşma söz konusu. Türkiye orada Uygur kartını açamaz mı, Doğu Türkistan'daki hak ihlallerini bir yaptırım olarak ortaya koyamaz mı?*

Ekrem: Uluslararası ilişkilerin kurallarına göre bir devletin egemenliği ve toprak bütünlüğüne müdahale edemezsiniz. Onun dışında insan hakları açısından ve Müslüman kardeşlik çerçevesinde ve değerlerden yola çıkarak Türkiye ona müdahale edemese de ilgi duyabilir.

Erdoğan: *Ekonomik ilişkilerde bir koşul olarak öne sürülemez mi?*

Ekrem: Zaman zaman bu yapabilir. Ama Çin bu ekonomi ve ticari kartıyla Türkiye'yi engelleyebilir. Onu zamanı gelince göreceğiz. Örneğin şu anda 21. Yüzyıl Avrasya Stratejisi çerçevesinde Yeni İpek Yolu Türkiye'den geçmesi gerekiyor. Yani İstanbul Boğazından geçmesi gerekiyor. 2016 yılında tamamlanacak. Şu anda Avrupa'ya kadar giden tren yolu Rusya üzerinden geçiyor. O zaman Rusya'nın denetimi altında demektir. Çin onu istemez değil mi? Çin daha çok Doğu Türkistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, İran, Türkiye yolunu daha çok tercih edecek. Çünkü Çin bu bölgelerde etkisini daha iyi sağ-

layabilir. O zaman Türkiye’den geçiş Çin için fevkalade önemli. O zaman o yıl içinde Çin liderinin Türkiye’yi ziyareti esnasında, Türkiye’ye getirdiği çantanın içinde Türkiye’nin ekonomik kalkınması için fevkalade anlaşmalar getirebilir. Yani Pakistan’a 40 milyar, şuna 50 milyar gibi, Türkiye’nin kalkınması ve daha rahat ticaret yapabilmesi için ilgili bazı yasaları ortaya koyması, anlaşmaların yapılması Türkiye’yi çok da çekebilir. Cazip bir teklifle gelebilir. O zaman belki Türkiye hükümet olarak belli bir sınırlama koyabilir. Çünkü devlet menfaati her zaman diğer menfaatlerden üstündür. Fakat Türkiye’nin durumu farklı, Türkiye’nin halkı böyle bakmayabilir. Hükümetiyle aynı bakmayabilir. O zaman hükümet Çin ile halkın arasında kalacak. O zaman halkını da yatıştırarak, Çin ile ekonomi ve finansını da yakalayabilmek için çok dengeli bir siyaset yürütmesi gerekiyor. Ne zaman Türkiye Doğu Türkistan veya Uygur meselesini terk ettiği zaman Çin açısından Türkiye’nin değeri düşer. Sadece bu hat değil. Ne zaman Doğu Türkistan Uygur meselesi Türkiye ile alakalı olduğu için Çin seni daha çok itibara alır, daha çok muhtaç olur. O zaman akıllı siyasetçiler bu dengeyi oluşturacak. Yani Türkiye zamanı geldiğinde, örneğin 2009’da şimdiki cumhurbaşkanı Erdoğan’ın bir ifadesi vardı; Doğu Türkistan’da adeta bir soykırım yaşanıyor diye. Çinliler şaşırıp kaldılar, hayatında duymamışlar böyle bir eleştiri. Güçlü bir ses olduğu için hemen Çin Türkiye’ye farklı bir tavır beslemeye başladı. Daha bir yıl olmadan Çin başbakanı Türkiye’ye geldi 2010’da. Çin de Türkiye ile derhal stratejik ortaklık ilişkisi tesis ettiler. Orada bir takım anlaşmalar yapıldı. Demek ki o ifade Çinlileri sarsmış. Ve Türkiye ile iyi ilişkiye girmeden bu iş olmaz noktasına gelmiş. O zaman demek ki uluslar arası ilişkilerde çok kozlar var, çok oyunlar var. Zamanın siyasetçilerine kalıyor iş.

Erdoğan: Bunun bir de diaspora ayağı var. Gerek Türkiye gerek diğer İslam ülkelerinde gerekse diğer batılı ülkelerde Uygur diasporasından söz edebiliriz. Bunların oralardaki faaliyetlerinin Çin üzerinde bir yaptırıma dönüşmesi durumu var mı?

Göktürk: Doğu Türkistan diasporası 1949’da rahmetli liderlerimiz Mehmet Emin Buğra ile İsa Yusuf Alptekin’in vatan için vatandan ayrılma kararı sonucu 1950’li yılların ortalarında Türkiye’ye gelip yerleşmelerinden sonra temelleri atıldı. Bir Doğu Türkistan meselesinin olduğunu Türkiye’imize tanıtıyor ve anlatıyorlar. O tarihlerde en büyük muhacirler kitlesi ve en büyük diaspora topluluğu Suudi Arabistan’da yaşıyor. 20 bin civarında. 1955 yılının eylül ayında 5 gün süre ile Taif’te ilk Doğu Türkistan kurultayı yapılıyor. O kurultayda toplanan

delegeler, o zamanki Suudi Arabistan'daki hemşerilerimiz İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra'yı bizi eşit şekilde temsil edebilecek eş başkan deniliyor ya şimdi; eş liderler olarak seçiyor. O kurultayda alınan kararlardan biri de şu; eğer Tayvan hükümeti Doğu Türkistan'ın bağımsızlığını tanıması durumunda Tayvan ile işbirliği yaparız. Yoksa yapmayız. Şimdi oradan başlayan bir süreç var. Yurtdışındaki Uygurlar, şimdi bütün Avrupa ülkelerinde, Avustralya'dan tutun da Japonya'ya kadar bir diaspora mevcut şu anda. 1980'li yıllardan sonra Çin biliyorsunuz Amerika'ya ve Avrupa'ya 250-300 bin civarında öğrenci yolladı. O zaman yüksek öğrenim için. Yurt dışına yollanan bu öğrencilerin içerisinde Uygur öğrenciler de vardı. Amerika bunları, bir de Tianenmen olayları oldu biliyorsunuz 1989'da. Tianenmen olaylarından sonra Batı ve Amerika Çin'e tavrı koydu. Ve o zaman batıya gelen öğrenciler, Çinli öğrenciler batıda Çin muhalefeti oluşturdu ve Doğu Türkistanlılar da vardı, ama sayıları pek fazla değildi. Çin'in bu dışı açılımından sonra Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye, Türkistan Cumhuriyetlerine çeşitli vesilelerle göçler oldu. Bu gelen insanların bir kısmı Türkiye'ye geldiler, bunların hepsi tahsilli insanlar. Kendi sahalarında doktora yapmış, uzmanlaşmış kişiler. Türkiye bunlar için adeta bir geçiş noktası oldu. Yani buraya gelip altı ay bir sene kaldıktan sonra Avrupa'ya Amerika'ya gitmeye başladılar. Bir de Almanya ayağı var, Avrupa'nın hemen hemen bütün ülkelerinde bir Doğu Türkistan diasporası var. Fakat sayıları binlerle ya da on binlerle ifade edebileceğimiz kalabalıkta değil. Fakat batının Erkin beyin ifade ettiği gibi Batı'nın Çin'e karşı kontrollü bir muhalefeti var. Dolayısıyla Doğu Türkistanlılara da bir desteği şu an mevcut. Almanya'nın ve her ülkenin Çin'e karşı bir hesabı var ve bu hesabını da Uygur diasporası üzerinden yürütmeye çalışıyor. 1995'in mart ayında Rabia Kadı hanımı Çin sürgüne gönderdi. Amerikan dışişleri bakanı olan o zamanki Rumsfeld'in Çin'i ziyaret etmesi öncesi yapılan bir anlaşmayla hapisneden çıkarılıp Amerika'ya gitti. Amerika'da Dünya Uygur Kurultayının başkanlığına geldi, hala yürütüyor. Bu dünya Uygur kurultayının esas çıkışına gelecek olursak; 1955 yılında Suudi Arabistan'ın Taif şehrinde toplanan kurultayın devamı niteliğinde Suudi Arabistan'daki hemşerilerimiz 1992 yılında Sovyetler Birliğinin dağılma sürecinden sonra, oralarda da bir milyon civarında

Batı'nın Çin'e karşı kontrollü bir muhalefeti var. Dolayısıyla Doğu Türkistanlılara da bir desteği şu an mevcut. Almanya'nın ve her ülkenin Çin'e karşı bir hesabı var ve bu hesabını da Uygur diasporası üzerinden yürütmeye çalışıyor.

Doğu Türkistan asıllı Uygur Türkleri yaşıyor. Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan Cumhuriyetlerinde. O zaman Doğu Türkistan Cumhuriyetinde görev alan kişiler vardı. Gulca merkezli Doğu Türkistan Cumhuriyetinin genel sekreteri Abdurrauf Mahdum o tarihlerde hayatta idi, kültür bakanı Ziya Samedi hayatta idi. Bunun gibi bir çok askeri komutanlar hayatta idi. Onlar İstanbul'da toplandı 14 Aralık 1992 yılında bir çok parti liderlerinin de katılımıyla 2. Doğu Türkistan Milli Kurultayı toplandı. 1955 senesinden yıllar sonra bu Kurultay'da bir organ oluşturuldu. Kurultay beyannamesi yayınlandı. Bütün dünya ülkelerine ve Türkistan Cumhuriyetleri Liderlerine mektuplar yazıldı. Fakat 1995 yılından sonra Türkiye ile Çin arasında imzalanan askeri, ekonomik alanlarda gelişen ilişkilere paralel olarak bu Doğu Türkistan- Uygur meselesi Türkiye ile Çin arasında sorun teşkil etmeye başladı. O zamanki koalisyon hükümetleri zamanında Doğu Türkistan davası açısından Türkiye'de büyük sıkıntılarla karşılaşıldı. 1999 ile 2009 yılları arasında. Şöyle ki; koalisyon hükümeti zamanında Mesut Yılmaz imzasıyla 26 Aralık 1999 tarih ve 36 sayılı gizli genelgeyle Türkiye'deki Doğu Türkistan ile ilgili sivil tolum kuruluşlarının faaliyetlerinin kısıtlanması ve engellenmesine yönelik bir uygulama başlatıldı. Hükümetin bu STK'ları kapatması veya faaliyetlerini de kısıtlama ve veya engellemesi mümkün değildi. Ama bazı idari kısıtlama ve tedbirlerle engellemeler getirilmeye çalışıldı.

Bu genelge ile devlet memurlarının Doğu Türkistan kuruluşlarının toplantılarına mesaj göndermeleri ve bizzat katılıp konuşma yapmaları yasaklandı, Gökbayrağı menedildi. Doğu Türkistan Türkleri için çok üzücü ve Türk Dünyası ve Türk tarihi için kara leke sayılabilecek çok kötü tarihi yanlış mahiyetinde ifadeler kullanıldı. Zamanın başbakanı Mesut Yılmaz, Doğu Türkistan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğu cümlesini kullandı. Uluslar arası ilişkilerde bir ülkenin diğer ülkeyi tanıırken, diplomatik ilişkiler kurarken, her iki ülkenin birbirlerinin toprak bütünlüğünü tanıması ve saygı göstermesi elbette olağan bir durumdur. Böyle ifadeler elbette kullanılabilir. Ama Doğu Türkistan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğu ifadesi Türk tarihinin yüz karası bir cümlenin en yetkili bir ağızdan dile getirilmesi gerçekten çok üzücü ve onur kırıcı olmuştur. Yasal olarak Vatanadaşların Doğu Türkistan toplantılarına katılması, kısıtlanması mümkün değil, ancak polise tedbirlerle bazı sıkıntılar ve baskılar oldu. Türkiye'de karşılaşılan bu sıkıntı durum üzerine 1999 yılının Ekim ayında Almanya'nın Münih kentinde toplanan 2. Doğu Türkistan Milli Kurultayı ile, Kurultayın merkezi Türkiye'den Almanya'ya taşınmak zorunda kaldı. Daha sonra Almanya'da Doğu Türkistan

Milli Kurultayının adı Doğu Türkistan ve Uyguristan olarak değiştirildi. Çünkü Türkistan Cumhuriyetlerinde yaşayan ve Uygur kardeşlerimiz Kazakistan var, Kırgızistan var niye Uyguristan olmasın diye bir düşünceleri vardı. Bu isim de böyle gündeme geldi.. 2005 yılında yapılan ve Rabia Kadir'in Başkan olmasından sonra Doğu Türkistan ismi çıkarıldı. 2005'ten sonra da ismi Dünya Uygur Kongresi adını aldı.

Erdoğan: *Uygur kelimesi Doğu Türkistan'dan daha mı genel bir isim ki...*

Göktürk: Doğu Türkistan dediğiniz zaman bir coğrafi bölgeyi temsil ediyorsunuz. Uygur deyince Türklerin bir boyunu ifade etmiş oluyorsunuz. Şimdi hala bu kurultayın merkezi Almanya'nın Münih kentindedir. Fakat başkanı Rabia Kadir Amerika'da yaşıyor. Yine Avustralya diasporasında güçlü bir teşkilat var. Fakat başta da söylediğim gibi bu ülkelerde yaşayan Uygur Türklerinin sayısı çok az. Türkiye'deki gibi on binlerce değil. Yani her ülkede tadımlık diyebileceğimiz, numunelik diyebileceğimiz sayıda Uygur Türkleri yaşamakta ve bunların kurdukları teşkilatlar var. Bunların çalışmaları maalesef yeterli derecede değil. Bugün Amerika'daki Amerika Uygur İnsan Hakları ve Demokrasi Vakfı var. Bunun dışında Uygur-Amerika derneği var. Dünya Uygur Kurultayı Başkanı Rabia Kadı hanım orada yaşıyor. Amerika'daki bazı vakıflar bunlara finansal olarak destek veriyor. Ve bu destek sayesinde dünyada Uygur Türklerinin sesini duyurabiliyorlar. Davet edilen ülkelere gidebiliyorlar ve bir proje kapsamında destekleniyor. Yine işte Japonya'da olduğu gibi. Erkin Bey'in dediği gibi büyük devletler Doğu Türkistan meselesinde, işin içindeler. Japonya bu Uygur sorununun merkezi durumundadır. 2011 yılının Mayıs ayında yine Doğu Türkistan'ın 4. Kurultayı Japonya'nın ev sahipliğinde yapıldı. Çin'in yapılmaması yönündeki bütün baskılarına rağmen Japonya hükümeti Çin'in bu itirazlarını dikkate almadı ve bunu kabul etmedi. Yine bu sene (2015) Kasım ayında bir kurultay yapılacağı yönünde çalışmalar sürüyor. Avrupa ülkelerinin Doğu Türkistan meselesine bakışı oldukça kontrollü. Yani Çin'i uluslar arası arenada, insan hakları bağlamında köşeye sıkıştırmak, Çin'i Uygurları bahane ederek zor durumda bırakma ve bu durumdan kendi çıkarları doğrultusunda istifade etmek şeklinde. Ama buna rağmen bunların bu ülkelerde yapılması doğru ve isabetli. Yoksa Doğu Türkistan meselesi unutulup gidecek, diye düşünüyorum.

Erdoğan: *11 Eylül olaylarından sonra ABD epey bir Uygur'u da yargıladı!*

Göktürk: Evet, Afganistan ve Pakistan'ın ABD'ye teslim ettiği masum 22

Uygur kardeşimiz yıllarca Guantanamo cehenneminde yaşadılar. Daha sonra suçsuz oldukları anlaşıldı ve serbest bırakıldılar. Bu Uygur Kardeşlerimizin durumu Doğu Türkistan ve Uygur Türkleri meselesinin dünya çapında tanınmasını sağladı. Fakat bunun yanında ABD, AB ve diğer ülkelerde de bu ülkelerin Çin ile olan ikili ilişkilerinde gözle görülür ve etkili bir baskısı şimdiye kadar görülmedi ve olmadı. Demokrasi ve insan haklarını dillerinden düşürmeyen ülkelerin Doğu Türkistan'da yaşayan insanlarımızın üzerindeki baskı ve zulmün azaltılmasına yönelik etkili bir girişimleri de yok. Yani ben şimdiye kadar buna rastlamadım. En son, yaklaşık iki ay önce Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu

Demokrasi ve insan haklarını dillerinden düşürmeyen ülkelerin Doğu Türkistan'da yaşayan insanlarımızın üzerindeki baskı ve zulmün azaltılmasına yönelik etkili bir girişimleri de yok.

Çin'in Doğu Türkistan'da insan haklarını ihlal ettiğini, Müslüman Uygurları burada baskı ve asimilasyona tabi tuttuğunu bir raporla gündeme getirdi. Hani diyoruz ya bade harabil Basra, Basra harap olduktan sonra.. Çin, şimdi değil, 66 yıldır, bu baskı, zulüm ve etnik ve dini asimilasyon icra ediyor. Eğer, Çin yönetiminin Doğu Türkistan'da günden güne şiddetini arttırdığı bu baskı ve asimilasyon politikalarına devam edecek olursa belki 15-20 yıl sonra orada Uygur, Kazak, Kırgız yanı Müslüman Türk da kalmayacak. Çünkü Çin asimilasyon konusunda hiçbir sınır tanımıyor. Çin'e bunu durdurması

için de dünyadan hiçbir itiraz ve tepki yok, gelmiyor. Uygurları bastırmada, onları yok etme hususunda Çin çok rahat hareket edebiliyor. Düşünün daha geçtiğimiz Mart ayında Kargalık ilçesinde 10 yaşında bir çocuk babası ile birlikte yolda giderken Çin askerlerince vurularak katledildi, Bunları vurarak öldürdü Çinli işgalcilerin bu masumları öldürmelerindeki gerekçeleri şu; elinde bulunan bidonda benzin veya her hangi yanıcı sıvı madde olabileceği ve civardaki bulunan Polis ve askeri araçları yakabilecekleri ihtimali. Çin yönetimi açıklama yapıyor diyor ki bunların elinde bir benzin şişesi, bidonu vardı, bunlar bu benzini polis araçlarının üzerine atıp ateşe vereceği düşüncesine kani olduğumuz için bunları öldürdük. Yani düşüncenin şüphesi bile infaza ve öldürmeye mazeret, kanıt, gerekçe teşkil ettiğini görüyoruz.

Doğu Türkistan davasının Türkiye'deki seyrini ele alacak olursak; Türkiye'de Doğu Türkistan meselesi 1950'li yıllardan itibaren, rahmetli İsa Yusuf Alptekin ve Mehmet Emin Buğra'nın yanı bu davanın bayraktarları olan bu Liderlerimiz tarafından ilk kez gündeme getirdiklerini görüyoruz. Onlar sağlıklarında bütün

imkansızlıklara rağmen bu davayı gündeme getirilmesinde ve yürütülmesinde çok büyük gayret sarf etmiş ve bir hayli mesafeler de alınmıştır. Bunların vefatlarından sonra, rahmetli Mehmet Rıza Bekin paşa başta olmak üzere ve onun diğer sivil toplum kuruluşlarımızın Başkan ve yöneticileri onların başlattığı ve gündeme taşıdığı bu davanın bayraktarlığını sürdürdüler. Hepsini minnet ve rahmetle bu vesile ile yad etmek isteriz. Şimdiki STK'larımız da bu devam ettiriyorlar. Fakat bu faaliyetler, dünyada yeterli olmadığı gibi Türkiye'de de yeterli değil. Çünkü Doğu Türkistan'daki zulmü, baskıyı ve insanlık trajedisini bırakın diğer ülkelere ve dünya kamuoyuna, Türk kamuoyuna anlatmakta bile yeteri kadar etkili olduğumu zannetmiyorum, çok fazla etkili olduğu kanaatinde değilim. Bunun yanında Türkiye'de insan hakları ile ilgili bir çok İslami tandanslı, yani dini değerleri ön planda ele aldıklarını deklare eden vakıflar, derneklerimiz var. Bunlar zaman zaman Gazze'de, Mısır'da, Suriye'de, Arakan'da, Filipinler'den, dünyanın diğer bölgelerinde oradaki insan hakları ihlallerinden, oralardaki din kardeşlerimizin maruz kaldığı zulüm, baskı ve katliamları gündeme getiriyorlar. Ama her nedense Doğu Türkistan meselesini pek gündeme getirmiyorlar maalesef. Ben geçenlerde kendilerine bu durumu şikayet ederek de telefon ettim. Bir de geçen sene Çin'de tutuklanıp ömür boyu hapse mahkum edilen Uygurların Vicdanı olarak anılan insan hakları aktivisti Dr. İlhan Tohti sorunu var. Dr. İlhan Tohti'nin düşüncesi şu; Ben Çin'den ayrılacağım, bağımsız bir devlet olacağım, benim bayrağım ayyıldızlı gök bayrak demiyor, Doğu Türkistan bağımsız bir ülke olsun demiyor. Kendisi Pekin Merkezi Üniversitesinde ekonomist ve bir bilim adamı olan İlhan Toktu diyor ki, Çin anayasası bana yani azınlık olarak tanımlanan Uygurlara şu hakları vermiş, sözde Uygur özel bölge kanunları da şu haklarımız var. Bizim olan bu hakların uygulamada da verilmesini istiyoruz, talep ediyoruz diyor. Yani Dr. Tohti'nin istediği; 1920'li yıllarda Tatar aydını Sultan Galiyev'in Lenin'le Stalin'le işbirliği yaparak Tataristan'daki ve diğer Rusya Müslümanlarının haklarını elde etmek yönünde yaptığı çalışmaların aynısını İlhan Toktu 21. yüzyılda Doğu Türkistan'da yapmak ve uygulanmasını istedi. Çin buna bile tahammül etmedi ve kendisini geçen yıl tutuklayıp ömür boyu hapse mahkum etti. Yani insan hakları bağlamında gündeme getirilmesi gereken bu olay dahi, Türkiye'de gündeme getirilmedi. Halbuki, Dr.Tohti için ABD, AB ülkeleri Hükümet düzeyinde tepki gösterdi ve gündeme getirdi. Bir çok uluslar arası kuruluşlar tepki gösterdi ve Çin'i protesto etti. Kendisine insan hakları ve özgürlük ödülleri de verdi. Türkiye'de yalnız bir tek kuruluş o da, Türkçe Konuşan Uluslar arası Gazeteciler Derneği ve onun başkanı Güngör Yavuzarslan bey

gündeme taşıdı ve geçen yıl Gaspıralı İsmail Bey Özgür Gazetecilik ödülünü tevdi etti. Bir de İHH Araştırma Merkezi'nden bir Hanım Yazar kardeşimiz hakkında bir yazı yazdı. Başka dillendiren ve gündeme getiren kişi veya bir kurum maalesef olmadı.

Erdoğan: Bunda Çin'in karartma uygulamasının da etkisi var mı?

Göktürk: Mutlaka vardır. Ama şimdi bakın uluslar arası ilişkilerde hükümetlerin sıkıntıları olabilir, onlara bir şey demiyoruz. Bu devlet bizim devletimiz, devletimiz güçlü olursa Uygurlara da yardım eder, diğer Müslümanlara da sahip çıkabilir. Bizim o noktada bir şikayetimiz ve sıkıntımız yok. Yalnız sivil toplum kuruluşları ile ilgili sıkıntı var. Çünkü bu kuruluşlar vakıf senedindeki, dernek tüzüğündeki işlevlerini yerine getirmesi lazım. Yani insani, milli ve dini hassasiyetler noktasından bu konuda görevlerini yapması lazım, vicdani noktadan işlevlerini yerine getirmesi lazım, dini noktadan yerine getirmesi lazım. Bizim dinimiz diyor ki; maşrıktaki bir Müslümanın gözüne bir iğne batarsa Mağrip'te yaşayan bir Müslümanın bunun acısını ve ıstırabını hissetmesi ve onların çılgınlıklarını duyması lazım. Biz bu inancın sahibi insanlarız. Bunların yeterli derecede gündeme getirildiğine kani değilim. Doğu Türkistan meselesi bırakın dünyada ve İslam aleminde Türkiye'de de yeteri kadar gündeme getirilmiyor ve öksüz ve yetim bırakılıyor diye düşünüyorum. Biz Doğu Türkistanlılar olarak bu durumdan son derece ıstırap ve üzüntü duyuyoruz.

Erdoğan: Ali hocam, aslında bugün gelişmiş bir iletişim imkanına sahibiz. Sosyal medyada örgütlenmeler bile insan hakları mücadelesinde fazlasıyla etkin olabiliyor. Siz toplantı öncesinde bahsettiniz biraz, Uygur kültürü ile Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi kültürünün fazlasıyla benzerliğinden. Aslında bu iki halk arasındaki benzerlikler, kültürel yakınlık, dini yakınlık, bu mücadeleye yönelik de bir umut olması lazımken böyle bir şey yok diye şikayet ediyor Hamit Bey. Bu anlamda Doğu Türkistan'a yönelik neler yapılabilir Türkiye'de, önerileriniz neler?

Ahmetbeyoğlu: Kendi pencereden, her şeyde önce Türkiye gücünü ve Türkistan'daki etkisini göz önünde bulundurarak katliamların, zulmün durdurulması için acilen harekete geçmeli ve sonuç alacak girişimlerle Çin'i zorlamalıdır. Görünen o ki bizden çok Çin bize muhtaç tüm ekonomik büyüklüğüne rağmen. Kağıt üzerinde yazan anayasal ve hukuki haklarının verilmesi için baskı oluşturmalı Çin üzerinde. Birleşmiş milletler, İslam Teşkilatı gibi milletlerarası platformlarda

ve İslam ülkeleri başta ikili devletlerarası ilişkilerinde Uygur Türklerinin yaşadıklarını masaya getirmelidir. Özellikle Türk cumhuriyetleri üzerindeki gücünü kullanarak Uygurları rahatlatarak ortak politikalar oluşturmalıdır. Türkiye'nin siyasi olarak güçlü olduğu zaman yapacakları çok daha başkadır uluslar arası konjonktür açısından. Ama mevcut şartlarda Türkiye'nin en büyük silahı eğitim ve kültür alanıdır. Sadece Doğu Türkistan'da değil bütün Türk topluluklarında en önemli silah eğitim ve kültür faaliyetleridir. Devlet olarak yapabilecekleri vardır, devlet olarak yapamadıklarını sivil toplum kuruluşları üzerinden yapacakları vardır. Birinci nokta, eğitim konusunda öğrenciler getiriliyor, eğer yanılıyorsam lütfen düzeltin, duyduğum kadarıyla bu sene Doğu Türkistan'dan öğrenci getirilmemiş.

Erdoğan: Çin başlığı altında değil mi Uygur öğrenciler?

Ahmetbeyoğlu: Çin'den gelmiş ama Uygur öğrenci gelmemiş. Bir iki yere de sordum, teyit ettirdim evet öyle bu sene Doğu Türkistan'dan Uygur öğrenci gelmedi dediler. Bütün Türk topluluklarında olduğu gibi gelen öğrenciler kağıt üzerinde değil, sahada fiili olarak kontrol edilmeli, dini konular başta olmak üzere kültür ve tarih konularında şuurlandırarak programlar uygulanmalıdır. Ve yarın Doğu Türkistan'ı inşa edecek branşlarda, sahalarda fakültelere yönlendirilmelidir. İkinci bir nokta, iyi seviyede Türkiye Türkçesi öğrenmeleri kontrol edilmeli, eksiklikler giderilmelidir. Maalesef görüyoruz, saha çalışması da vardı bununla alakalı hasbelkader yaptığımız. Yurtlara yerleştiriliyor gelen öğrenciler, diyelim on tane Uygur, on tane Kırgız vs. aynı yurttan beraber kalıyor. Türkiye Türkçesini doğru dürüst konuşmadan bırakıp gidiyor. Bütün Türkistan Türklüğü ile kaynaşmaları sağlanmalıdır. Büyük bir aile bilincinin zihni temelleri atılmalıdır. Ve bu eğitim sadece mesleki değil, daha genel kuşatıcı tarih, kültür, din ve dil eğitimi hususunda verilmelidir. İlmi toplantılarla Uygurların meseleleri ve çözüm önerileri tartışılmalı ve ufuk açılmalıdır. Yine kısa vadede nasıl Çin'in burada sivil toplum kuruluşları üzerinden çeşitli hamleleri varsa, sadece ticari değil. Türkiye de en azından TİKA veya Yunus Emre Enstitüsünü Urumçi'de açabilirler. Ve mutlaka konsolosluk açılmalı. Çin'in Türkiye'nin kaç yerinde konsoloslugu var. Ve yine

Görünen o ki bizden çok Çin bize muhtaç tüm ekonomik büyüklüğüne rağmen. Kağıt üzerinde yazan anayasal ve hukuki haklarının verilmesi için baskı oluşturmalı Çin üzerinde. Birleşmiş milletler, İslam Teşkilatı gibi milletlerarası platformlarda ve İslam ülkeleri başta ikili devletlerarası ilişkilerinde Uygur Türklerinin yaşadıklarını masaya getirmelidir.

kısa ve uzun vadede gerek sivil toplum kuruluşlarında ama özellikle üniversite-lerde, Türkiye'nin daha büyük ufuklara yelken açacağı, geleceğini planlayacağı, olmaması çok büyük ayıp, kayıp ne dersiniz deyin, Çok ciddi Türkistan üzerine çalışmalar yapacak, tarihi, dili, dini, ekonomisi gibi bir çok sahayı kapsayan Enstitüler kurulmalı. Bugün Amerika ve Batı'da üniversitelere baktığımız zaman karşınıza içi dolu enstitüler çıkar. Ve burada dünü aydınlatan, geleceği kuşatan tezler ve çalışmalar yapılmalı. Adeta planlanmalı. Yine yıllardan beri hayalim, idealim ve inanıyorum bir gün gerçekleşecek, nasıl Türkiye'de Batı'daki medeniyet inşa eden Omsalı Türkçesi lisanımız seçmeli ders olduysa, en azından bütün Türk dünyasını kuşatabilecek Osmanlıca gibi Osmanlı Türkçesi gibi, kültürümü- zün, edebiyatımızın sacayağını oluşturan Çağatay Türkçesi en azından tarih bölümlerinden başlayarak devletin geleceğini planlayabilecek branşlarda seçmeli veya mecburi olmalı diye düşünüyorum ki, ciddi bir dil birliği oluşmuş olur bu sayede. Yine Doğu Türkistan da dahil Türkistan merkezli olarak eğitim ve kültür silahımızı iyi kullanarak spordan edebiyata kadar insan hayatını pratikte kuşatan, birliktelik oluşturan ve Türk topluluklarının katılacağı olimpiyatlar vs. düzenlenmelidir. Bu konuda ilk adım spor oyunları alanında Türkiye'nin öncülüğünde geçen sene Kırgızistan'da atılmış oldu. Türkiye'deki bütün sivil toplum kuruluş-larına sözüm; Doğu Türkistan meselesine bir anlık bir duygu patlaması ve tepki koyma sadedinde değil, evet tepki konulsun, ama daha akli selim, yaraya merhem olacak şekilde konulsun, günlük değil devamlılık arz edecek şekilde sahip çıkıl-malı diye düşünüyorum. Burada Türkiye'deki Uygur diasporasına özellikle bir-kaç hususu söylemek istiyorum; dernek, vakıf dar kalıbı ve çekişmeleri içerisinde değil, Uygur Türklüğünün istiklali ve geleceği üst çatısı altında meseleye sahip çıkıp, hiçbir açıdan siyasallaşmadan meseleyi topluma mal edebilmelidir Uygur diasporası. Eğer bugün milli ve dini duyguları, hassasiyetleri yüksek olan top- lumumuzda Doğu Türkistan meselesi kitlelerin genel kabulü değilse veya genel tepkisi değilse burada siyasi iktidarlar kadar sivil toplum kuruluşlarının, özellikle Uygur diasporasının da büyük kabahati vardır diye düşünüyorum. Ve yine Uy- gur diasporası mutlaka bir birliktelik oluşturmalı ve ortak tavır sergilemelidir ki, dağınıklık en önemli problemlerden birisidir. Neticede Doğu Türkistan vicdanı olan herkesin meselesi ama bütün Müslümanların vebalidir, boynunun borcudur.

Erdoğan: Kamuoyuna duyurulamıyor?

Ahmetbeyoğlu: Evet, kamuoyuna duyurulamıyor. Eğer 300-500 bin Uygur diasporasının yaşadığı Türkiye'de orada büyük katliamlar olurken acılar yaşa-

nırken Çin konsolosluğunun önüne 100 kişi toplanıyorsa iğneyi veya çuvaldızı burada önce kendilerine batırmaları lazım. Uzun vadede konuşulur ama kısa vadede Türkiye onların sesi olmalıdır. Çünkü artık öyle bir ayrışma noktasına geldi ki, yakinen gidip gelenlerden devamlı aldığımız bilgilerden yola çıkarak söylüyorum; oradaki insanlar da Türkiye ile özdeşleşmiş vaziyette. Sizin devletiniz, sizin hükümetiniz, sizin bayrağınız vs. halkta da böyle bir algı oluşmuş durumda. Onun için Türkiye'den başka sığınabilecekleri, seslerini duyurabilecekleri başka bir ülke yok. Yarın Almanya, İngiltere, Amerika sahip çıkabilir ama elde edeceği bir menfaat uğrunadır. Türkiye sahip çıkmak mecburiyetindedir; tarihi, milli, dini vebali ve borcudur. İkinci bir nokta, hep söylemeye çalışırım; bütün planların programların ötesinde; derler ki İstanbul'un savunması Anadolu'nun ortasında ya da Balkanlarda başlar. Türkiye'nin büyük devlet, eğitimde, kültürde, siyasette karar alma merciinde belirleyici ülke olabilmesi Doğu Türkistan'dan başlar. Bunu bugün Doğu Türkistan'da büyük katliam ve zulümler yaşandığı için değil, coğrafyanın çok yakın gelecekte Ortadoğu'da nasıl ortaya çıkıp tartışılıyorsa Doğu Türkistan meselesini de aynen bunun gibi tartışacağımız için, öneminde dolayı söylüyorum. Gelecek kurgusuyla alakalı çok yatırımlar, planlar yapıldı Özbekistan'da, Kazakistan'da, Kırgızistan'da, Doğu Türkistan'da. Takip etmeye çalışıyoruz, görüyoruz. Dünyanın merkezi oraya doğru kayıyor. Eğer her açıdan biz var olacaksak kendi çapımıza, gücümüze, ağırlığımıza göre, bizim ağırlık noktamız Doğu Türkistan'da başlar. Eğer Doğu Türkistan'da var isek, bütün Türkistan'da varız. Mesela Tayland'daki Uygur Türk'ü mülteciler 300-500 kişiler. Bunların durumu, biraz Türk Cumhuriyetlerinde dolaştım psikolojik ortamı yerinde tespit ederek söylüyorum; Türkiye'nin psikolojik güven açısından kırılma noktasıdır bütün Türkistan coğrafyasında. Onun için Türkistan'da bizim yumruğumuzu masaya vurma, belirleyici olma politikamızın kilit noktası Doğu Türkistan'dır. Ve bu günlük siyasetten, günlük kaygılardan değil, bir devlet ufku açısından bakılıp planlanmalı diye düşünüyorum. Ayrıca devasa ekonomik göstergelere rağmen benim açımda kartondan bir kuleyi andıran Çin'i yakın gelecekte bekleyen tehlikelere ve çatırdamasına belki de dağılmasına yol açacak sosyal, siyasi olaylar sonrası yaşanacaklara hazırlıklı olmamız bakımından da Doğu Türkistan' göz ardı etmemeliyiz. Bunun için Amerika'nın, Japonya'nın,

Dünyanın merkezi oraya doğru kayıyor. Eğer her açıdan biz var olacaksak kendi çapımıza, gücümüze, ağırlığımıza göre, bizim ağırlık noktamız Doğu Türkistan'da başlar. Eğer Doğu Türkistan'da var isek, bütün Türkistan'da varız.

Almanya'nın Çin'in geleceği açısından Doğu Türkistan politikalarına bakmak yeterli olacaktır sanırım.

Göktürk: Ali Ahmetbeyoğlu Hocam'ın dediği elbette ki çok doğru ve yerinde bir tespit. Elbette Doğu Türkistan diasporasının burada çok büyük eksiklikleri ve ihmalleri var doğru. Fakat Doğu Türkistan meselesi yalnız Doğu Türkistanlıların sorunu değil. Bütün ümmetin sorunu, bütün bir milletin sorunu. Yani biz bu sorunu salt Uygurlara yani tek bir noktaya indirgeyecek olursak buradan bir çıkış yolu bulamayız ve bu da yanlış olur kanaatindeyim. Bakın 1913'te Doğu Türkistan'a İttihat Terakki'nin gönderdiği Hebib Zade Ahmet Kemal İlkul Bey hatıralarında, 1913 yılında Kaşgar'da Teşkilat-ı Mahsusa elemanları ile görüşüm diyor. Yani o zamanki devletimizin çok kritik ve zor zamanlarında bu top raklarla ilgileniyor ve olayları takip ediyor. Yani biz Doğu Türkistan meselesini büyük ve geniş perspektiften ele almamızın daha doğru olacağını düşünüyorum.

Erdoğan: *Biz bütün toplantılarımızı hep bir temenni ile bitiriyoruz. Bu toplantıda temennimiz net bir şekilde ortaya çıktı. En büyük temennimiz, bu toplantının Türkiye kamuoyunda Doğu Türkistan sorununun her yönüyle konuşulur ve sahip çıkılır hale gelmesi olsun. Her üç konuşmacımıza da çok teşekkür ediyorum.*

Özgeçmişler

Doç. Dr. Erkim Ekrem

Xinjiang Çin Tıp Fakültesinden 1986 yılında mezun olmuştur. Yüksek lisansını 1993-1995 yılları arasında Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünde tamamladıktan sonra aynı bölümde 2003 yılında doktora derecesini kazanmıştır. Halen Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Eski Türk tarihi ve kültürü, Uzakdoğu Asya tarihi ve kültürü, Asya Pasifik Bölgesi uluslararası ilişkileri alanlarında çalışmaları mevcuttur.

Yrd. Doç. Dr. Ali Ahmetbeyoğlu

1987 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nü bitirdi. Aynı üniversitede, "Grek Seyyahı Priskos (V.Asır)'a Göre Avrupa Hunları" isimli Yüksek Lisans tezini bitiren Ali Ahmetbeyoğlu 1990 yılında aynı kürsüde doktora başladı. Doktora konusu ile alakalı çalışmalarda bulunmak üzere devlet bursu ile 1992-93 yılları arasında Macaristan'da bulunan Ahmetbeyoğlu, 1997 yılında "Avrupa Hun İmparatorluğu" konulu doktora tezini tamamlayarak Doktor unvanını aldı. 1999 yılından beri İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Yrd. Doç. Dr. olarak görev yapan Ahmetbeyoğlu'nun çeşitli bilimsel dergilerde yayınlanan çok sayıda makalesi ve yayınlanmış kitapları mevcuttur. Doğu Avrupa, Orta Asya tarihi, kültürü, stratejisi ve Türkiye ile Türk Cumhuriyetleri arasındaki ilişkiler üzerine çalışmalarını devam ettirmektedir.

Hamit Göktürk

1950 yılında Doğu Türkistan'ın Yarkent şehrinde doğdu. 1956-1960 arası Yarkent-Ordaösteng İlk Okuluna devam etti. 1960-1961 yılları arasında Yarkent'teki tel Orta olan Haztipir(Hazret-I Pir) Orta Okulu'nda okudu. Haziran 1961'de Babası ile birlikte Pamir dağlarının aşarak stratejik Afgan sınırları içinde kalan stratejik Vahar koridoru yolu ile Afganistan'ın Bedeşan şehrine geldi ve bir süre sonar Kunduz vilayetine bağlı Hanabat şehrinde Hanabat Lisesinin ilk ve Orta kısmına 3 yıl devam etti. Ekim 1965'de Türkiye Cumhuriyeti devleti tarafından iskanlı göçmen statüsü ile Türkiye'ye kabul edildi ve Kayseri'ye yerleştirildi. Tahsilini Türkiye'de yeni baştan tamamladı. Kayseri Lisesi'nden sonra Konya-Selçuk Eğitim Enstitüsü Sosyal Bilgiler bölümünden mezun oldu. Daha sonra Anadolu Üniversitesi'ne bir yıl devam ederek Tarih dalında Lisans diploması aldı. Doğu Türkistan Teşkilatlarının bir çoğunda kurucu ve yönetici olarak çalıştı. 1990-2011 yılları arasında İstanbul'da Doğu Türkistan Vakfı'nda yönetimi kurulu üyeliği, Vakıf Müdürlüğü, Genel Sekreter ve Yönetim Kurulu Başkanı olarak görev yaptı. Halen Uygur Haber ve Araştırma Merkezi bünyesinde yayın yapan uyghurnet.org haber sitesinin genel yayın yönetmenidir. Dünya Bülteni başta olmak üzere bir çok dergi ve yayın organında Doğu Türkistan ve güncel durumu ile yazılar yazmaktadır.

> DÜBAM DÜNYA BÜLTENİ ARAŞTIRMA MASASI

DOĞU TÜRKİSTAN'IN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Moderatör: Aynur ERDOĞAN

> 2015 HAZİRAN
DÜNYA BÜLTENİ ARAŞTIRMA MASASI

DÜBAM Yayınları
Küresel İletişim Merkezi
Barbaros Bulvarı, Balmumcu / Beşiktaş
Tel: (0212) 274 80 21 – 274 80 22
www.dunyabulteni.net/dubam

